

A szervezett bűnözés Magyarországon a rendszerelváltás tükrében

Jelige:
Tamáskodó

Budapest
2014

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
A szervezett bűnözés Magyarországon a szocializmus idején; a jelenség értelmezése	6
Szervezett bűnözés a rendszerváltás idején.....	16
A rendszerváltás vállalkozója	20
Az első magyar keresztapa.....	27
Összefoglalás	34
Bibliográfia.....	36

Bevezetés

A rendszerváltás után átalakuló gazdasági és politikai rendszer a bűnözésre is hatást gyakorolt. A jogszabályi keretek megváltozásával a rendőrség számára a szervezett bűnelkövetés nyomon követése több akadályba is ütközött. A rendszerváltás utáni szervezett bűnözés, a többségi társadalomnak horror vacui-ként tűnt fel, addig a bűnelkövetők számára egy átlátható terra cognita volt. A források révén arra keresem a választ, hogy a szervezett bűnözés miként alakult át a rendszerváltás hatására?

A bevezetőben kutatásom tárgykörének körvonalazása után a szervezett bűnözés fogalmának tisztázására teszek kísérletet, majd a kutatás módszereit, illetve a téma megismerhetőségének korlátait veszem számba.

1. A rendszerváltás idején és azt követően működő szervezett bűnözés megértéséhez a szocialista korszak történeti előzményeivel kezdem a vizsgálatot. A szervezett bűnözés és a második gazdaság kapcsolatának feltérképezését követően a rendszerváltás hatására megjelenő illegális lehetőségek időbeliségének feltérképezésével vezetem be a két esettanulmányt, amelyekkel empirikusan kívánom bizonyítani, hogy a rendszerváltás miatt kialakult transzformációs válságot és a jogi szabályozások hiányát a szervezett bűnözés sikeresen használta ki. Kornai János (1993: 569-599) a rendszerváltás hatására kialakuló transzformációs válság jelének tartotta az export piac összeomlását, amit kutatásom szerint bűnözői csoportok rentábilisan használtak ki, mint Stadler József és alvilági érdekeltségei. A válság másik, jelentős oka volt a bürokratikus rendszer hatékonysági problémái, a pénzügyi szektor alulfejlettsége, ami miatt a szürke és fekete gazdaság szerepe jelentős maradt (Horváth - Kovács 1999: 28-53), amiből illegális pénzkölcsönzők, behajtó csoportok húztak hasznot, mint Tasnádi Péter szervezete.

Az 1990-es éveket követően hipotézisem szerint a szervezett bűnözési csoportok megváltoztak, a gazdasági és jogi átalakulások hatására. Ezért vizsgálatom addig terjed, amíg a jogalkotó 1997. szeptember 15-ei hatállyal a LXXIII. törvénycikkkel be nem emelte a Büntető Törvénykönyvbe a bűnszervezet fogalmát. A téma 1980-1990-es időkeretét a szervezett bűnözés kriminológiai jelentősége is indokolja, hiszen a jelenlegi csoportok valós hatásai még felmérhetetlenek, ezért a bűnszervezetek leplezett, összetett működését csak történeti szemszögből lehet érvényes módon megközelíteni. Ezt igazolja az 1990-es évek alvilági leszámolásainak máig ható bizonytalanságai (Kovács 2005: 3-12).

2. A szervezett bűnözésnek tekinthető, amely több ember által alkotott szorosabb vagy lazább szerveződésű hálózatban valósul meg, ahol konkrét feladatmegosztás figyelhető meg,

és ebből fakadóan informális alá-fölé rendeltségi viszonyok alakulnak ki. Gazdasági, egyértelműen profitszerzési célból működő olyan szervezetről van szó, amelynek tagjai részben vagy teljes egészében a szervezet működéséből élnek. Létrejöttükben szerepet játszhatnak baráti, családi kapcsolatok mellett társadalmi-gazdasági változások is. A tagoknál szélesebb körre kiható működésükben szerepet játszanak az általuk használt, felhasznált kliensek csoportjai is, ám a saját csoportérdek megvalósításában csak az informális szervezet tagjai vesznek részt. A terrorista szervezetekkel szemben nem törekednek az állami kontroll megszerzésére, hogy azt nyíltan saját képükre formálják. Úgy kívánják befolyásolni az állami intézményeket, hogy azok kontrollja sértetlennek tűnjön, és úgy látszódjon, hogy az ellenőrzés továbbra is szabályszerűen folyik. A terrorszervezetek fontosnak tartják saját láthatóságukat, megjelenésüket a médiában vagy más színtereken is. A szervezett bűnözői csoportok viszont éppen láthatatlanok kívánnak maradni, és ehhez az aktuálisan fennálló rendszert használják és működnek közre annak egyes intézményeivel, vagy hoznak létre sajátot, hogy ezzel is elfedjék mikrokozmoszukat. Különböző célból létrejövő csoportok használ(hat)nak illegális módszereket haszonszerzés érdekében, ám a szervezett bűnözői csoportok legfőbb célja az *illegális haszonszerzés*.

A szervezett bűnözői csoportok abban különböznek a maffiától, hogy nem rendelkeznek intézményes háttérrel, pontosabban már meglévő intézményi háttereket használnak. A maffiák hagyományai, belső szabályai és értékei túlmutatnak a vezető személyeken. Bár mindkét csoportban létezik alá-fölé rendeltségi viszony, ez a maffiában már formálisan, míg a szervezett bűnözői csoportoknál inkább csupán informálisan valósul meg. A szervezett bűnözői csoportok sokkal személyspecifikusabbak, mivel konkrét vezetők, befolyásos személyek hatása teszi lehetővé a folyamatos működésüket, míg a maffia esetében a vonatkoztatási pont a szervezet, és ebből fakadóan a cél annak fennmaradása. Diego Gambetta a szicíliai maffia létrejöttéről és működéséről szóló monográfiájában a maffiózó és más bűnelkövető, illetve bűnözői vállalkozó között úgy tesz különbséget, hogy az előbbi elsősorban védelmet biztosít, míg az utóbbi lehet bármilyen illegális cselekmény elkövetője. Gambetta (1996: 19) szociológiai értelmezése alapján a dél-itáliai marhatenyésztők is maffiózóknak tekinthetők, amennyiben egy bizonytalan megbízhatóságú piacon informális hatalommal, illetve a vásárlás sikerességét biztosító információkkal rendelkeznek. Elemzésében a korábban említett művektől eltérően komoly magyarázóerővel bír a történelmi háttér. A spanyol, majd Habsburg fennhatóság alá került itáliai területek déli részén, a perifériális, deprivált környezetben élők nagyobb arányban alkalmaztak önálló, informális

igazságszolgáltatási módszereket, saját védelmi hálót, amely eltért az okkupált terület északi részén fekvő közigazgatási központokéitól.

Módszerek:

A szervezett bűnözés vizsgálatához 15 egykori és még aktív rendőrtisztrel készítettem strukturált mélyinterjúkat, amelyek másféle források hiánya esetén, illetve azok kiegészítésére egyaránt rendkívül hasznosnak bizonyultak. Készítésének és elemzésének nincs kidolgozott módszertana, ezért nagyban függ az interjúkészítő kvalitásaitól (Kovács 2005: 269-277). A felmerülő „*interjúcsapdákra*” a legjobb megoldás a Gabriele Rosenthal-féle módszer, amely összefüggő narratív rendszerként kezeli az interjúkat, miközben feljegyzi a metakommunikatív jeleket is, hogy ezek alapján narratív konstrukcióként értelmezhesse a beszélgetés egészét (Rosenthal 2006: 1-16).

Az ügyekhez kapcsolódó médiatermékek vizsgálatához a legjobb lehetőséget a tartalomelemzés nyújtja. A tartalomelemzésnek alapvetően két formája ismert. Egyrészt a kvantitatív módszer, amelyet az alapítóatya, Holsti után Berelson és Krippendorff munkái alkalmaztak és módosították részben. A másik forma a kvalitatív tartalomelemzés, amely alapvetően a Glaser és Strauss-féle úgynevezett „megalapozott elmélet” fogalmában gyökerezik. Az elemzés során azonosított tartalomrészek lehetnek nyilvánvalóak, vagyis manifeszt tartalmak, illetőleg mélyen rejlő, inkább lappangó formák, amelyek a konnotatív értelmezések miatt látens tartalmakként definiálhatóak. Ezek többnyire olyan információk, de még inkább gondolatok, következtetések, amelyek az adott szövegben tételesen nem érhetőek tetten. A tartalomelemzés először inkább kvantitatív módszer volt, ami elsősorban a megjelent, vagyis a valamilyen formában manifesztálódott szövegek tulajdonságaira kérdezett rá, viszont az ezen denotatív jelentések mögött rejlő látens értelmezéseket figyelmen kívül hagyta. Azt a felfogást, hogy csak olyan tartalmakat elemezhetünk, amelyek egy dokumentumban nyíltan ki vannak fejezve, már a tartalomelemzés kvantitatív képviselői sem tartják igaznak. Így a tartalmi elemzés hatékonyságát éppen az a többletinformáció adja, amelyet a ki nem fejezett nyelvi szint tartalmaz. Így lehetőségem adódik az újságírói sejtetések, interpretáló szándékok feltárására, nem csupán a konkrét tényközlések összevetésére.

A szervezett bűnözés megismerésének lehetőségei:

A bűnelkövető alapvetően arra törekszik, hogy a lehető legkevesebb bizonyító erejű írásos dokumentumot hagyja maga után. Jól felfogott érdeke alapján az illegális tevékenységét csak akkor tudja hatékonyan végezni, ha nyom nélkül dolgozik, vagy a bűnelkövetését elfedő bizonyítékokat engedi fennmaradni. A bűnelkövetés felderítéséhez és megértéséhez így jobbra hivatalos iratok segítenek hozzá, amelyeket a nyomozó hatóságok készítettek el, és szerencsés esetben a levéltárak őriznek meg. Magyarországon a második világháborút követő első, a szervezett bűnözés fogalmának megfelelő esetet, az ún. Presztízs-ügyet a hatóságok nem adták át a levéltáraknak, hanem leselejtezték. Az ügygel kapcsolatos egyetlen hivatalosnak tekinthető szöveg a későbbi belügyminiszter, Pintér Sándor tollából származó értekezés, aki az ügy vizsgálójaként eredetileg a belügyi nyilvánosságot tájékoztatta az ügy fontosnak tartott részleteiről.

A Kádár-korszakbeli médiában megjelenő bűncselekményekkel szemben az államhatalom sokszor a hírzárlat eszközével reagált. Azonban dolgoztak fel olyan eseteket fikciós formában a játék- és tévéfilmek, amelyeknél az elkövetés valamilyen viselkedésbeli zavarra utal. Az ilyen ügyeknél is megfigyelhető volt a K. Horváth Zsolt által információelvonásként megnevezett jelenség, mely szerint *„a korlátozott kommunikáció, a szimulált nyilvánosság ugyanis pont azt érte el, hogy a magyar társadalom túlinterpretálta ezeket az eseményeket”* (K. Horváth 2010: 97). Szöllősi György csepli munkás esete talán az egyik legjellegzetesebb, aki különböző nyugati diplomatának adta ki magát, így ismerkedett meg idegen nőkkel, mígnem az egyiküket a leleplezés elkerülése miatt, másíká megölésében pedig a bosszú vezérelte elmondása szerint (Bodor 1965: 168). Az ügy kényességét éppen az adta, hogy egy átlag csepli munkás az imperialista hatalmak kiszolgálójának, külföldi diplomatának adta ki magát, ráadásul sikerrel. K. Horváth megfogalmazása szerint az ügy *„felkorbácsolta a társadalmi képzeletet”* (K. Horváth 2011: 93), ezért készülhetett belőle regény, tévéfilm majd musical is *Jó estét nyár, jó estét szerelem!* címmel. Hasonlóan a máig megoldatlan Labancz Anna ápolónő esetéhez, amelyet a Belügyminisztérium együttműködésével adaptáltak a *Kántor* című tévésorozat egyik részébe, olyan formában, hogy a rendőrkutya eredményes szaglásainak köszönhetően végül meg legyen a gyilkos. Ez az eset az előzőhöz képest¹ viszont nem képezte a magyar kriminalisztikai tananyag részét, mivel nem zárult sikeresen a nyomozás. Mégis mindkét esetben fontos K. Horváth értelmezésében, hogy az *„információmegvonás, -csepegtetés tehát nem belenyugvással jár,*

¹ Szöllősi esete részleteiben elérhető volt a rendőrtiszti képzésben résztvevőknek: Dr. Bodor Endre: *20 év a nép szolgálatában – Élet elleni bűncselekmények*. BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség. 1965. 168–184. o.

hanem a társadalmi képzelet felszításával” (K. Horváth 2010: 97-98). A Presztizs-ügyben nyomozó Tonhauser László rendőr ezredes szerint a feltárt bűncselekmények szervezett jellegét nem lehetett elismerni, csupán a egy-egy aspektusát (lopott autóval raboltak, nagy összegű készpénz rablás) emelte ki a korabeli média (Tonhauser 1983: 110).

A rendszerváltás után a média túlinterpretáló, konkrét információk hiányában sejtetésre épülő műsortervezése továbbra is megmaradt. A szervezett bűnözés esetében pedig kifejezetten gyakran éltek az újságírók ezekkel a formákkal. Elég egyetlen, de nagyon sokatmondó példára utalni. Az apokalipszis négy lovasa címmel a BBC dokumentumfilmet készített Magyarországról, pontosabban a magyar szervezett bűnözés létéről 2000-ben. A film alapvetően két fő részre tagolódik, elsőként bács-kiskun megyei olajbotrányokról emlékezik meg, majd az Aranykéz utcai robbantásról kíván képet adni az angol nézőknek. A BBC riportere a magyar rendőrökről többek között azt állította, hogy alulképzettek, nincsenek megfelelő kondícióban, de legfőképpen nagyon sokan közülük korruptak. A tragikusnak látatott helyzetből kiemelte az olajügy két fő szereplőjét, Karancsi Tibor volt rendőrt és Pallag László kiskun politikusát, akiket viszont egyértelműen hősöknek tartott. Az *RTL Klub Akták* című politikai műsora levetítette a fentebb említett filmet, majd az Aranykéz utcai robbantáshoz érve Bárdos András műsorvezető közölte, hogy az 1998. július 2-án reggel végrehajtott pokolgépes támadást követően az újonnan megválasztott magyar miniszterelnök, Orbán Viktor mondta el beiktatását követő beszédjét. Az újságíró azonnal hozzátette, hogy ugyan ő nem tud semmiféle bizonyítható összefüggést felmutatni a két esemény között, de mégis említésre méltónak tartotta. (Akták 2000).

A szervezett bűnözés Magyarországon a szocializmus idején; a jelenség értelmezése

A fogalomtörténet Szabó Márton és Szűts Zoltán Gábor meglátása szerint a „*társadalomtörténet szolgálólánya*” (Szabó - Szűts 2011: 4). Egyrészt a történeti forrásokban fellelhető fogalmak, szavak jelentésárnyalatairól jobb, behatóbb képet kaphatunk e diszciplína segítségével. Ugyanakkor a denotatív, konnotatív jelentések időbeli megváltozása mögött húzódó társadalmi, politikai változások is nyomon követhetőek.

A „szervezett bűnözés” fogalma nyelvtani értelemben egy jelzővel ellátott főnév, azonban ennek tételes megjelenése előtt a magyar szövegekben másféle szóalkotások képezték a terminus előzményét. A *Magyar Történeti Szövegtárban* egyszer sem szerepel a fenti fogalom.

A Kádár-korszak idején jelenik meg nagy számban először, tételesen a szervezett bűnözés fogalma. A maffia ugyanebben az időszakban az itáliai gyökereivel összekapcsolódva tűnik fel különböző szövegekben. 1964-ben a *Belügyi Szemle* a következő címmel adja közre Heller Farkas Tamás írását: *A »szervezett bűnözés« mint a kapitalista társadalom bomlásának kísérőjelensége*. Ebben az évtizedben a belügyi, belső nyilvánosságban megjelenő szervezett bűnözéssel kapcsolatos szövegek egyértelműen a kapitalista világhoz kötötték, és a piaczgazdaság által okozott egyenlőtlenségekből vezették le a szervezett bűnözés létét, amely láthatatlan „állam az államban” szervezatként végső soron az imperialista világ bomlásának egyik leginkább kézzel fogható bizonyítéka.

Az 1970-ben a *Belügyi Szemlében* felmerül egy teljesen új fogalom, amely a későbbiekben ugyanolyan gyorsan tűnik el a szakmai palettáról, mint ahogy bekerült oda. Szilágyi József rendőrtiszt *Megjegyzések az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények nyomozásáról* címmel publikálta írását, ami már a címében is azt sejteti, mintha egy korábban meginduló vitához, diskurzushoz kívánna hozzászólni. Az általa használt fogalmi keret viszont nem fordult elő korábban a lapban. 1969 decemberében Aczél György kultúrpolitikus tollából *Néhány ideológiai kérdésről* címmel megjelent egy áttekintő szöveg az új gazdasági mechanizmus miatt fontosnak ítélt átalakulások értékeléséről.

A társadalom életszínvonalának gyorsabb emelése érdekében folytatott új gazdaságpolitika arra törekedett Aczél szerint, hogy a dolgozók életszínvonala a továbbiakban jobban függjön az adott munka társadalmi hasznosságától, illetőleg az egyéni teljesítménytől, még inkább annak eredményességétől. (Aczél 1969: 3-11) Mindezt a szocialista törvényesség betartásával lehet a továbbiakban is elérni, a törvények, szabályozások átalakítása nem jelentheti azok kijátszásának lehetőségét. Ám, hogy erre kísérletet tettek különböző szervezett csoportok, azt éppen ugyanezen lap további számaiban megjelenő írások támasztják alá. A következő év elején a *VI. Várnai Nemzetközi Kriminalisztikai Szimpózium* keretében elhangzott előadások közül egy nyomtatásba is került itthon: *A csempészség és a csempészárúkkal való üzérkedés megelőzésének és felszámolásának módszerei*. Diczig István (1970: 16-21) jogász pedig a társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények megelőzhetőségének kérdéseiről értekezett az év eleji számban. Mindkét írásban főszerepet kapott a „megelőzés” kifejezés. A társadalmi tulajdon elleni és az illegális kereskedelemről, csempészetből származó bűncselekmények esetén egyaránt ez az év volt az első, amikor ezen bűncselekmények megelőzése került a középpontba. A csempészet fogalma egyébiránt ekkor jelenik meg először a *Belügyi Szemlében*. Mindkét típusú bűncselekmény közvetve hatással van az életszínvonalra, ugyanis annak befolyásolását idézik elő a hatósági ár kifizetését

megkerülő csempészárakkal való kereskedésnél, illetve az állami tulajdon magánérdek szerinti kihasználása vagy más módon történő befolyásolása esetén is.

A szocialista államszervezés, a munka és a tulajdoni helyzet drasztikus átalakítása miatt új, makroszinten értelmezhető okok jelennek meg, amik a bűnelkövetés magyarázatául szolgálhatnak. A társadalmi élet több területén az új állami szabályok elfogadottságát jogszabályi bevezetésük teszi lehetővé, de társadalmi szentesítése nélkül az általános társadalmi normák elveszíthetik befolyásukat az egyének viselkedés felett.

A szocializmusban a társadalmi tulajdon sokkal szélesebb körű, az ellenük elkövetett bűncselekmények tényleges sértettje egy olyan elvont személy, aki az állami szinten jelentkező hátrányt legfeljebb egy másik személy, egy másik, hierarchiában felette álló személy tudja megállapítani. Azonban a fenti „személyek” megegyezése esetén, a konformista viselkedés megléte mellett a bűncselekmények nem valósulnak meg tudati szinten, csak az állami tulajdon egyéni felhasználásaként. Caroline Humphrey (2002: 99) a szovjet-orosz átalakulás idején az átlagpolgárok gazdasági viszonyairól írta azt, hogy kultúrantropológiai vizsgálata során úgy tapasztalta: Oroszországban lényegesen több az olyan bűncselekményeket elkövető személyek száma, akik nem tartják magukat bűnözőnek.

A nem formalizált, sok esetben nem legális módszereket használó beszerzési utak jelentősége szélesebb körben működött, mint a tényleges bűnelkövetői magatartást tanúsítók száma. Galasi Péter és Gábor R. István kutatásai rámutattak arra, hogy az államosított gazdasági rendszerben lényegében túlkereslet volt a javak és szolgáltatások különböző formáira (1990: 415-421). A Kornai János által bevezetett dichotóm megkülönböztetés az erőforrás-, illetve keresletkorlátos rendszerekkel kapcsolatban azt jelenti, hogy míg a szabadpiaci, kapitalista gazdálkodás esetében a vásárlók kereslete szab határt a termelés ésszerűségének, addig a szocialista gazdasági rendszer kötöttebb struktúrájában az erőforrások racionális kihasználhatósági határa teremti meg a túlkeresletet (Kornai 2011: 110-134).

Kornai (2010: 1027) szerint a korrupció iránya a szocialista gazdaságban az, hogy a vevő különböző módokon próbálja, főként illegális, korrump eszközökkel befolyásolni az eladót. A kapitalista gazdaságokban viszont megfordul az irány. Ezekben az esetekben az eladó alkalmaz többek között korrump eszközöket a vevő megnyerése érdekében. A korrupció rendszerspecifikus oka Kornai értelmezésében a hiánygazdálkodás léte, ami miatt a legális piacon is vásárlóként fellépő személyek az informális, illegális viszonyok között is különböző javak, eszközök beszerzése érdekében korrumpálnak. Gábor R. István és Galasi Péter viszont kutatásuk alapján nem kívánták kizárni a lehetőségét annak, hogy szocialista gazdaságban

létezik egy fordított irányú korrupció. A kínálat befolyásolására szolgáló korrupciós üzletek az általuk vizsgált összes korrupciós cselekmény egyharmadában volt tetten érhető. Túl azon, hogy ez nagyrészt inkább valószínűsíti, mintsem érvényteleníti Kornai feltételezését, a szerzők nem kapcsolják össze ezt az eredményt egy korábbi kutatási eredményükkel, amit kérdésként tovább bontottak. Vajon „*mi az oka annak, hogy a magánszektorból származik a korrupciós szolgáltatások iránti kereslet döntő része?*” (Galasi - Gábor R. 1990: 409). A veszteségforrások és a feltételezhető előnyszerzések alapján az állami vállalatoknak inkább megéri a kínálati oldal befolyásolása, mint a magánszektor tagjainak. A nem magántulajdoni jogok magán alapon történő kisajátítására sokkal jobb lehetősége kínálkozik az állami vállalatnál dolgozóknak, akik tranzaktív módon a kisajátított javakat, eltulajdonított eszközöket eladhatják a magánszektor felé.

Továbbgondolva Kornai valamint Gábor R. és Galasi következtetéseit, a szocialista hiánygazdaságban élők nem csak saját felhasználásra, hanem termelési megfontolásokból is létesíthettek illegális viszonyokat az állami szektor különböző szintjeivel. A termelési eszközök (például gépjárművek), élvezeti cikkek (például státuszszimbólumnak számító ruhák, ékszerek, italok) beszerzése sem csupán saját használatra került hozzájuk, hanem tranzitív jelleggel, további adás-vételben a forinthez, mint valutához képest jobb értékmérőnek minősülhetett, vagy önmagában illegális kereskedelmi célokat szolgálhatott.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetését követően Aczél György írása az ideológiai szempontokról, majd az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekményekről meginduló belügyi diskurzus egyaránt azt támasztja alá, hogy a gazdasági életben, a vállalati szabályozásokban beálló változások komoly veszélyt jelentettek a bűnelkövetési módok lehetséges szintjein. Az életszínvonalat befolyásoló elkövetői magatartások, többek között a társadalmi tulajdon elleni, a devizagazdálkodást megsértő bűncselekmények, valamint a csempészet tipikusan nem individuális elkövetők által alkalmazott illegális jövedelemszerzési módszerek. Éppen ezért emelték ki a *Belügyi Szemle* 1970. évi számaiban az ezek megelőzhetőségére vonatkozó szempontokat. Illetve még ugyanabban az évfolyamban több rövidebb, a fenti elgondolást támogató hozzászólás is született. (Polgárdi 1970: 68-70; Kárpáti - Barna - Vetró 1970: 47-50). Az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények lényegében összekötik a korszak gazdasági (árdrágítás) és szervezett bűnözési (üzérkedés) formáit. Az idegenforgalom mint gazdasági szektor e két bűncselekménytípust lényegében vonzotta is, az együttműködési szintek itt jól kitapinthatóak (Dános 1996: 220).

Gábor R. István és Galasi Péter szerzőpáros által (1981: 20) kiadott, az addigra megerősödött informális gazdaságról szóló könyvükben a második gazdaságot kifejezetten

úgy kívánták definiálni, amiből kimaradnak az illegális cselekmények, mint a csalás, sikkasztás és egyéb vagyoni elleni cselekmények.

1990-ben Szelényi Iván Erdei Ferenc és Juhász Pál korábbi kutatásai alapján úgy fogalmazott egy tanulmányában, hogy a magyar történelmet, a magyar polgárosodást fel lehet fogni időszakosan nekilendülő, de meg-megakadó társadalmi folyamatként. Az egyik lassulási fázis 1948-ban, az államosítások idején kezdődött, a polgárosodás viszont az 1960-as évektől megint felgyorsult, az 1980-as évek közepére pedig jelentős hatást gyakorolt a hazai társadalom szerkezetére (Szelényi 1990: 42).

A hazai kutatók egy része a polgári éthoszt, a vállalkozói szellem „tartalékseregét” vélte felfedezni a második gazdaságban, talán ezzel is magyarázható, hogy az illegalitáshoz fűződő viszonyt jobbra negligálták (Hankiss 1988: 13-42). Kornai viszont úgy értelmezte, *„ez összefoglaló fogalom, amely egyaránt takarja a nem illegális és megtűrt, a tiltott, de csak lanyhán üldözött és a szigorúan üldözött tevékenységeket”* (1993:18).

Kornai fogalomhasználata egyébiránt sokkal közelebb állt a fogalmat feltehetően megalkotó Gregory Grossman által adott jelentéstartalomhoz. Sik Endre (1996: 706-707) kutatása szerint Grossman volt az első, aki a második gazdaság kifejezést használta a Szovjetunióban megfigyelhető informális piaci viszonyok leírására. Grossman (1977: 25-26) rendkívül élesen kritizálta azokat a kutatókat, akik az ellengazdaság, nem-hivatalos gazdaság vagy a párhuzamos piac kifejezéseket használták. A fogalomhasználatához fűződő szigorú elvárást alapvetően az magyarázza, amit már korábban is említettem szocialista tulajdonviszonyok átalakulása, a jogi helyzet megváltozása és az egykori szovjet állampolgárok cambridge-i vizsgálata alapján. A szovjet időszak alatt egy rendszerspecifikus, informális viszonyokon, korrupciós megoldásokon alapuló rendszer jött létre.

Grossman elméleti alapvetése, miszerint az első és a második gazdaság között egymásba átjáró formális és informális utak is léteztek, azt feltételezi, hogy ez nem pusztán egy kiegészítő, főként nem egy ellen-gazdaság. Sokkal inkább a megváltozott politikai, jogi, társadalmi rendszer szükséges, el nem hanyagolható része. Galasi és Gábor R. fent elemzett korrupciós kutatásainak továbbgondolása is erre mutatott rá. Kemény István (1984: 18-20) azt hangsúlyozta, hogy a második gazdaságban élők jövedelmük egy részét az első gazdaságban, regisztrált bérként kapják, míg a megélhetésükhöz szükséges másik felet jogcím nélkül szerzik meg. A KSH adatbázisain alapuló becslései alapján megközelítőleg az ország fele volt többé-kevésbé érdekelve a második gazdaság működésében, illetőleg a lakások több mint fele is magánerebből épült az 1970-es években (Kemény 1984: 21-23).

Böröcz József Caleb Southworth-szel (1995: 25-48) végzett közös kutatásában – bár nem hivatkoznak Keményre – hasonló eredményekre jutnak a formális és informális kötések mint szervezetszociológiai modell segítségével. A trükkök, csalások, információ-kiszivárogtatások látszólag zavaros elegye valójában a formális, hivatali anomáliák szabálytalan megoldási lehetőségeivel párosulva rendszerműködtető elemek.

Sík Endre elgondolásával egyetértek, a második gazdaságnak valóban fontos előképe volt a kaláka, a kistermelői és a kiskereskedelmi szféra, sőt – ahogy Kemény (1984: 19) is hangsúlyozza – ez utóbbiak a szocializmusban is hangsúlyosan jelen voltak. Azonban Böröcz és Southworth kutatásán kívül Galasi és Gábor R. (1981: 53) második gazdaságról szóló monográfiájában szereplő statisztikai adatok alapján is megállapítható, hogy már az 1970-es évek elején a nem mezőgazdasági típusú magánszektor aránya nagyobb volt az agrártermelési ágakhoz képest. A fogalmat bevezető Grossmannak a tágabb, de a fenti értelmezési problémákat elkerülő definíciója még így is a „legpontosabb”. *„A második gazdaság minden olyan termelési és kereskedési tevékenység, amely a következő két feltételt teljesíti: (a) egyéni haszonszerzésre irányul; (b) meghatározó szempontokból tudatosan megsérti a törvényt”* (Grossman 1977: 25).

Szemléletes az, ahogy Sík fordítja Grossman második gazdaság definícióját. Sík a két kötelező feltételt a következőképpen ültette át magyarra: *„a) magánhaszon szerzésére irányul, b) sérti a fennálló jogrendet”* (Sík 1996: 706). A második pont fordításából kimarad a Grossman által leírt rész, hogy fontos a termelő vagy kereskedő tevékenység meghatározó aspektusai (értékesítés, árubeszerzés) esetében a második gazdaságban dolgozó személyek tudatosan követnek el bűncselekményeket. A Sík-féle fordítás azt implicálja, hogy a szocialista időszakban vállalkozó személyek nem tudtak nem törvényt sérteni, illetve ettől nem függetlenül azt is sugallja a „magyar változat”, hogy csak olyan jogszabályokat hágtak át, amelyek elhanyagolható szabálysértések voltak.

Ez az apró fordítási eltérés *pars pro toto* alapon két jelenségre is felhívja a figyelmet. Egyrészt arra a szovjet időszak forrásaiban, illetve a mai poszt-szovjet térségben tapasztalható problémára, hogy a bűncselekményeket elkövető személyek nem tekintik magukat bűnelkövetőnek. Másrészt arra, hogy az akár vállalkozóként, akár polgárosodóként meghatározható réteg – akik a poszt-szovjet időszak piaci viszonyaiban szerepet játszottak – működését utólag törvényesként láttatni mennyire nehéz.

Nem állítom, hogy a második gazdaságban részt vevő személyek, csoportok mind bűnelkövetők lettek volna, sőt azt sem tekintem tartható álláspontnak, hogy mindenki kivétel nélkül szabályszegő volt. Ez a hozzáállás ugyanolyan naív, fordított értelemben vett

apologetikus kutatói magatartás lenne, mintha azt próbálnám állítani, hogy a második gazdaság nem kapcsolódott össze a bűnözéssel, a csempészettel, illetve a társadalmi tulajdon elleni szervezeten elkövetett bűncselekményekkel.

A szervezett bűnözés fogalma ironikus módon az 1980-as évek első felében jelent meg újra, éppen azt követően, hogy az Országos Tervhivatalnak a második gazdasággal kapcsolatos javaslatait az MSZMP Politikai Bizottsága elfogadta és kivitelezésre továbbküldte a kormányhoz (Sik 1996: 710). A nyilvánosságra került anyagok óriási vitákat és félelmeket gerjesztettek. Többen egyenesen attól tartottak, hogy „*a szocializmus bedobta a törülközőt*” (Germuska 2008: 76-77), ám végül 1982. január 1-jei hatállyal életbe lépett a kisvállalkozókról szóló törvény. Ugyanebben az évben a BM ORFK Bűnügyi Csoportfőnöksége átvette és egyesítette a korábban több pest megyei rendőrkapitányság által külön-külön nyomozott sorozat-betöréses ügyeket (Pintér 1983: 96).

1982. november 1-jén fejeződött be az ún. Presztízs-ügy nyomozati szakasza, a bűnügy 85 vádlottját a következő években ítélték el jogerősen. 170 bűncselekményt bizonyított rájuk az ügyészség, ebből 147 rendbeli betöréses rablást, illetve ezzel összefüggésben terhükre róttak okirat-hamisítást, jogtalan külföldre utazást, gépkocsilopást, lőszerezéssel való visszaélést és orgazdaságot (Tonhauser 1983: 48).

Pintér Sándor, az ügy egyik nyomozója a *Belügyi Szemle* számára *Egy bűnszövetség felszámolása* címmel letisztázta a nyomozás menetét. Ezen túl az ügy kronologikus követése lehetővé tette, hogy az olvasó (elsősorban a szakmabeli) képet kapjon arról, miként teremthettek meg a szocialista Magyarországon az állami kontroll kijátszásával több milliós vagyonok (Pintér 1983: 96-103). A kor jogi terminusai alapján csak bűnszövetségről lehetett szó, de a későbbi, az ügy kapcsán kirobbant vita alapján itt merült fel először a szervezett bűnözés létének lehetősége.

A második gazdaságban dolgozó, az ügyben érintett áldozatokat a Presztízs-ügyben szereplő bűnözők nagyrészt ismerték, vagy valamilyen kapcsolatukon keresztül információkat szerezhettek az általuk nem ismert áldozatokról. Vajon ezen maszek, második gazdasághoz kapcsolódó emberek vagyonosodását miért akarta a nyomozó hatóság figyelmen kívül hagyni? A valószínű magyarázatot Tamás Ervin interjúkötete adhatja meg, amelyben a siófoki kapitány a második gazdaságban, pontosabban a vendéglátóiparban dolgozó személyekről nyilatkozik. „*A szerződéses boltoknál még valamire kell vigyázni: az orgazdaságra. A »megpattintott« árúk gyorsan gazdát cserélhetnek, a lebukás veszélye pedig – a szabadabb árubeszerzés miatt – jóval kisebb, mint a gebinéseknél vagy a szoros elszámolású üzletekben*” (Tamás 1988: 109). Feltehetően komoly politikai problémákat okozott volna, ha Tonhauser

kérésének megfelelően, az 1982. január 1-jén bevezetett kisvállalkozási törvény hatálya alá eső sértettek törvénysértő magatartását is vizsgálták volna a hatóságok.

A *Belügyi Szemlében* Tonhauser megjelentette *Szervezett bűnözés?* címmel az ügy egyik gyanúsítottjának, J. R-nek a véleményét a szervezett bűnözésről, aki szerint Magyarországon már létezik szervezett bűnözés, de még nem érte el minden szempontból azt a szintet, amit az emberek maffia tevékenységnek gondolnak. Az átlagemberek tudásának és szempontjainak a beemelése arra utal, hogy a szervezett bűnözésről való gondolkodás még a bűnelkövető részéről is a nyugat-európai, amerikai filmek és könyvek által sugallt képen alapul. Különbözik miért lenne fontos szempont a magyar szervezett bűnözés megítélésénél, hogy mit tartanak annak az átlagemberek, hacsak nem a hétköznapi filmes és irodalmi tudáson alapszik saját összehasonlítási alapja is.

„Én részt vettem az úgynevezett alvilág életében. Vannak olyan kapcsolataim, amelyek személyes baráti – idézőjelbe téve a barátit – kapcsolatok voltak, így egy és más a tudomásomra jutott” (Tonhauser 1983: 49). Ebben az idézetben szereplő „úgynevezett” szintén az átlagember filmes és irodalmi tapasztalata alapján válik úgynevezett alvilággá, viszont a nyugati szervezett bűnözéssel való, számára is jobbra feltételezéseken alapuló összehasonlítással szemben a hazai pálya révén a beszélő tisztában van az átlagember tapasztalatával és annak magyarországi valós megfelelőjével. A baráti szó idézőjelbe tétele azt feltételezi, hogy az illegalitás világában kialakított kapcsolatokat a formális munkahelyi kapcsolatokhoz hasonlóan a közös érdek és munka kötötte inkább össze, mint az ezen túlmutató összetartozás érzése. A bűnelkövető romantikája helyett a jól szervezett informális világ realitása rajzolódik ki a gyanúsított elbeszéléséből.

Az 1970-es években kvarcórák, farmerok és egyéb státuszszimbólumnak vagy luxuscikknek tekinthető tárgyak csempészéséből több csoport meggazdagodott, az elítélt elbeszélése szerint főként a Keleti pályaudvar körül dolgozó valutakereskedőkkel együtt. A feketekereskedelem fellendülését követően a csempész csoportok már nem érték be a százas tételek tízezer forintos haszonnal való továbbadásával, hanem a félmilliós profitot jelentő üzleteket kezdték el preferálni.

A hetvenes évek végére *„a menő nepperek, kiskereskedők és mások, akik részt vettek ebben, olyan komoly anyagi háttérre tettek szert, ami már ingerlő volt. Közben felnőtt egy korosztály, akiknek nem jutott ebből... ha ezeknek ennyi van, és nem tiszta úton jutottak hozzá... csak úgy lehet megszerezni, ha kiraboljuk őket”* (Tonhauser 1983: 49). J. R. lényegében összefoglalta a Kádár-kori informális-illegális világ osztálykonfliktusát, amelyet képletesen szólva bűnöző proletárok forradalmi rablássorozata változtatott meg. A forradalmi

változás internacionalista vonulata is jelen volt, minthogy a nyugati országokban élő disszidensek együttműködtek ezekkel a szervezett bűnözői csoportokkal. Az elrabolt ékszerek és műkincsek felvásároló piacai a nyugati országok voltak elsősorban, ahol a disszidenseken keresztül tudtak jelen lenni.

J. R. elmondása szerint megközelítőleg ötven-hatvanezer ember él és dolgozik a magyar alvilágban, amiből öt-tízezer ember eltérő informális hatalmi háttérrel vezetője valamelyik hálózatnak, alegységnek. A szellemi szabadfoglalkozásúak és a második gazdaság különböző szereplőivel együtt kevesebb, mint százezer ember érdekelt a magyar alvilág működtetésében.

A magyar szervezett bűnözés létrejötte magában rejtette annak a problémáját, hogy a szükségletek kielégítésének voltak az állam által nem kontrollált színterei is, mint a Bosnyák téri (László-Bencsik 1987: 225-226), valamint más, szinte teljesen illegális formában működő piacok. A szocialista államhatalom számára láthatatlan és ellenőrizhetetlen hálózat profitszerzését nem befolyásolta az ország gazdasági állapota, és teljesítési mutatóit, működését fenn tudta tartani tagjainak börtönbe kerülése esetén is.

A két hónappal későbbi számban Balla Péter bíró *A tippadás jogi megítéléséről* című szövegében már azt boncolgatta, hogy az elmúlt években saját bírói tapasztalata alapján észlelte a bűncselekmények szervezettségét, tényleges bizonyításának nehézségeit. Szembesült a jogilag láthatatlan elkövetők megjelenésével, mint amilyenek a tippadók, akik állítása szerint bűnsegédként és felbujtóként egyaránt részt vállaltak a bűncselekmény előkészítésében is. (Balla 1983: 55-57)

A rendszerváltáshoz közeledve egyre több olyan könyv és kutatás született, amelyek a szervezett bűnözés léteivel foglalkoztak, több esetben a második gazdasággal való kapcsolat is egyértelműen kiderült. A Zombori Attila egykori rendőrtiszt által készített interjúkötetben Juszuf álnéven szereplő bűnöző eredetileg autófényező-szakmunkásként dolgozott. A Hungarocamionnál helyezkedett el a javítóüzemben, emellett pedig saját autófényező műhelyében is vállalt munkákat. A sofőrök segítségével különféle híradástechnikai termékeket (Hitachi rádiósmagnó, Orion tévék) árusított, néhány esetben eredeti zárjeggyel. Egy magántaxis ismerősének a kérésére pedig lopott autókat festett át (Zombori 1988: 120-122).

1991–1992-ben, a balatoni szezon végét követően Diósi Pál szociológus több interjút készített kocsmárosokkal, étterem és büfé vezetőkkel, és egyéb, a Balaton környéki vendéglátásban, idegenforgalomban érdekelt személyekkel. Saját elmondása szerint a taxisblokádnál idején született meg benne a gondolat, hogy vajon miként élhette meg a

rendszerváltást a maszek világ krémjének egy része, a Balaton környékén élő és dolgozó egykori gebinesek, üzletbérlok, vendéglátósok, akkori kapitalista vállalkozókká formálódó emberek.² Az interjúk eltérő személyiségeket, életutakat takarnak. Vannak olyan interjúalanyok, akiknek az elmondásából kiderül, hogy több balatoni, de más vidéki települések, illetve a fővárosi vendéglátásban dolgozó személyek érintettek és érdekeltek a környékbeli prostitúcióban, illetve illegális módon beszerezett áruk értékesítésében, valutaváltásban.³

Az egyik, teljesen anonimizált interjúalany állami vállalatnál betöltött állásából váltott át a második gazdaságba, majd az itt szerzett információk révén csempészetbe fogott. Kezdetben kelet-német márkát vitt ki egy jó bűnözői kapcsolatokkal rendelkező személy megbízásából Ausztriába, ahol schillingre jobb árfolyamon tudta átváltani azt, majd az osztrák fizetőeszközt visszacsempészte, jutalék fejében pedig átadta bűnöző főnökének. A későbbiek során saját hasznára is váltott, majd a valuta árfolyam-nyereséget az osztrák turistákkal tovább tudta kamatoztatni. Miután komolyabb befektetésekre volt már lehetősége, pénz-áru-pénz nyereségre tudott szert tenni a jugoszláv határ mentén. A magyar forintot átváltotta jugoszláv dínárra, amiből árut vett a harkányi piacon, ezt pedig a befektetett forintnál jobb áron értékesítette Budapesten és más vidéki városokban.

A történeti áttekintéssel azt kívántam bemutatni, miként szültetett meg a szervezett bűnözés fogalma Magyarországon, a szocializmus idején hogyan tűnt el, majd kapcsolódott össze a második gazdasággal. Szándékom az volt, hogy Katona Géza *Szervezett bűnözés Magyarországon* (2000: 5-20) című munkájának a szervezett bűnözés előzményei című részéhez további, eddig nem vizsgált adalékokat nyújtsak, illetve a szervezett bűnözés megjelenése alfejezet értelmezési kereteit empirikus adatokkal támasszam alá, egészítsem ki.

A Presztízs-ügy gyanúsítottjai közül többen a kilencvenes évek bűnözői alvilágának is jelentős alakítóiként tűntek fel. A fenti fogalomtörténeti áttekintés elsődleges célja annak bemutatása, hogy a második gazdasággal együttműködő bűnözői csoportok tevékenysége, illetve még inkább a fentebb vázolt megítélése arra ad választ, hogy a kilencvenes évek meghatározó bűnözői csoportjai miért tudtak arra hivatkozni, hogy ők csupán az állam által meghurcolt vállalkozók, akiknek a sikerességét az igazságszolgáltatás ki akarja kezdeni.

² Interjú Diósi Pállal, 2013. 10. 24. – készítette: Bezsenyi Tamás.

³ A *Balatoni vállalkozók* kutatócsoport tagjaként 2 éve vizsgáljuk társaimmal a balatoni vendéglátást. 20. század hangja archívum – 409_06 Diósi Pál gyűjtemény (internetes elérhetőség: <http://voices.osaarchivum.org>)

Szervezett bűnözés a rendszerváltás idején

A rendszerváltáskor megjelenő transzformációs válság teljesen átalakította a Magyarország hatalmi és gazdasági pozícióit. A szocialista tervgazdaság összeomlását követően a bűnözés jelentősen megnövekedett. A rendszerváltozás hatására meginduló privatizáció, a korábbi gazdasági pozíciók megváltozása a hatékony jogszabályi háttér nélkül különböző lehetőségeket biztosított a bűnözői hálózatoknak.

A szervezett bűnözés időbeli megváltozásának kérdése különösen fontossá válhat, ha a kérdés rendszerváltás idejére eső történetével foglalkozunk. A bűnözés idejének gyorsulása, lelassulása rendkívül szoros összefüggésben áll a társadalmi feltételek változásával. A szervezett bűnözés esetében feltételezésem szerint igen komoly mértékben látható összefüggés a politikai-gazdasági változások és a bűnözés mechanizmusai között. Mertoni fogalmakat alkalmazva (Merton 1938: 672-682) újító és lázadó szervezett bűnözői köröket lehet definiálni.

A bűnöző újítók elsősorban olyan személyek, akik az aktuálisan létező társadalmi-gazdasági környezetben rejlő lehetőségeket akkor tudják kihasználni, amikor a jogi szabályozás még nem tudja azt egyértelműen lekövetni. A lázadó típus viszont egyértelműen szakít a meglévő lehetőségekkel, hogy sokkal szabadabban tudjon működni a saját elképzelései szerint. Az újító nem válik botrányossá, azonban olyan radikális változtatásokat idéz elő, ami miatt látható támogatói csoport veszi körbe, így könnyebben utánozható is.

Az újítók közül az alábbiakban két példát emelek ki. A rendszerváltást követően egy jól jövedelmező videókazetta üzletet épített ki egy vállalkozó, akit az 1990-es évek második felében gyilkoltak meg. Mivel a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértését egyértelműen csak az 1999. évi LXXVI. törvény szabályozta, így a szóban forgó vállalkozó a rendszerváltás idején jelentős jövedelemre tett szert azzal, hogy nagyszámban szerzett be üres videókazettákat, az ezekre átmásolt filmeket pedig saját kölcsönző cégén keresztül, illetve más helyeken, pl. piacokon értékesítette.⁴ A tevékenységét rendkívül nehéz volt bizonyítani, mivel jogszabályi hiányosságok kihasználásával az alapvetően büntethető tevékenységeket (mint a csalásokat) nem bizonyíthatóan tudta elkövetni úgy a fent említett személy, mint az alább következő cégekhez tartozók.

A szocialista időszakban elsőszámú teherszállító vállalat mellett az 1990-es években jelentős konkurenciává váló T-K Kft., valamint a L-C Kft. Jelentős bevételt lehetett szerezni a

⁴ Interjú Sz. F. rendőr alezredessel, 2013. 08. 22. - Készítette: Bezsenyi Tamás

rendszerváltás után megnyíló határokon át behozott használt nyugati autókkal, illetve máshonnan származó autók lízingelésével.⁵ A 2/1990. (I. 31.) PM rendelet hatályon kívül helyezte a 36/1985. (X. 31.) PM rendeletet, így 1992 végén a társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény hatálybalépéséig jogi szabályozás hiányában lehetőség nyílt az úgynevezett prompt lízingszerződések megkötésére. Ennek a fajta lízingelésnek az alapját az adja, hogy a lízingbevevő az összeg nagy részét már a szerződés megkötésével egy időben kifizette. Mivel a szerződés rövid lejáratú volt, így pár lízingdíj lefizetését követően az adott autó a lízingbevevő tulajdonába került. A fizetés ütemezése alapján lényegében a vásárló, a lízingbevevő ki tudta volna fizetni a teljes vételárat, azonban az adásvételi szerződés helyett az akkori kedvező adójogi szabályok miatt inkább lízingszerződést kötöttek. Az 1990-es évek elején a lízing konstrukciója előnyösebb volt az adásvételhez képest, mivel lényegében az eladó, de névleg lízingbeadó gyorsított amortizációt alkalmazhatott, a tényleges vásárló, tehát formálisan lízingbevevő pedig a lízingelt eszköz beszerzése miatt kifizetett lízingdíjakat egy összegben költségként leírhatta, így saját vállalkozása után fizetendő járulékokat csökkentette (Varga 2009).

A társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény a joghézagot megszüntette azzal, hogy csupán az egy évet meghaladó szerződéseket ismerte el lízingszerződéseként. A lízing szerződések használta továbbra is megérte, hogy ilyen formális dokumentumokkal fedjék el az illegális cselekményeket. A társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény változtatta meg alapjaiban a helyzetet, amely az egy évnél rövidebb szerződéseket is újra lízingszerződéseknek tekintette, viszont a lízingdíjat a továbbiakban nem lehetett költségként leírni. Az amortizáció elszámolására is jobb lehetőségei voltak a lízingbevevőnek (Varga 2009).

A kilencvenes évek második felére szigorodó törvények hatályba lépéséig nem csupán a szervezett bűnözői csoportok tudtak az autókereskedési tevékenységükkel komoly jövedelemre szert tenni. Az állami tulajdont az úgynevezett privatizációs lízing formájában könnyen lehetett magánkézbe adni, ha a vevő nem volt feltétlenül tőkeképes, de az eladó továbbra is védve volt a nála maradó tulajdonjog miatt.

A fenti előfutárok az új rendszert jelölik ki, de mégsem az új világot jellemző emblemikus módszerek kitalálói. Nem veszik őket körbe utánpótlás csoportok, mivel rendkívül nehéz egyrészt kriminalizálni őket, másfelől egy komoly informális hálózat kiépítésére van szükség (például adott esetben autók átjátszására). A bűnöző lázadók, akik a már kialakuló

⁵ Interjú P. Cs. rendőr ezredessel, 2013. 11. 07. - Készítette: Bezsenyi Tamás

piacgazdaság legális határait jelölik ki, olyan egyértelmű deviánsnak minősülnek, akiknek a módszerei sokkal jellemzőbbek és ismertebbek, könnyebben is utánozhatóak. Így érthető, hogy az államhatalom úgy tekint rájuk, mint akiktől védeni kell a társadalmat.

Stadler József vállalkozó az állami exporttámogatások megszerzése miatt kettőskönyvelést alkalmazó módszerével hivatalosan úgy tüntette fel, mintha nagyobb összegért adott volna túl az általa vásárolt vagy előállított termékeken. Ezen eladások után nagy összegű exporttámogatást tudott felvenni az államtól. A látszólagos vásárlásait követő ÁFA csalási módszere révén a valójában meg sem történő vásárlás után visszaigényelte az ÁFÁ-t, amivel olyan összegek 25%-át tudta az államtól felvenni, aminek a 100%-át soha sem fizette ki senkinek.

Tasnádi Péter a rendszerváltás idején tőkeszegény vállalkozóknak saját kamatszámai alapján adott többségében rövid lejáratú kölcsönöket. Az átadott összegeket legtöbbször a kölcsönkérők határidőre nem tudták kifizetni, így általában erőszak alkalmazásával szerezte vissza az általa kölcsönadott pénzek többszörösét. Mások adósságait is behajtotta az 1990-es évek elejétől kezdve, mielőtt a privát végrehajtókra vonatkozó törvényi szabályozás egyáltalán megszületett volna. Igaz, ezt a tevékenységet a joghézag betömését követően is folytatta.

A fent említett bűnöző lázadók a kialakult új rendszer felbomlásának határait jelölik ki, mivel az általuk alkalmazott módszerek nem az új világ hiányosságait használják ki, hanem a már létező szabályokat értelmezik úgy át, hogy a fennálló törvényi-társadalmi rend szabályait sértik meg és teszik látszólagossá, értelmetlenné. Az ilyen bűncselekmények, mint az ÁFA csalás, az előfutárok által alkalmazott trükkökhöz képest már sokkal ismertebbek és másolásuk tömegesedése miatt fontosabb is a kriminalizálásuk az létrejövő rendszer számára.

A rendszerváltást megelőző időszakban társadalmi tulajdon elleni vétségek és bűncselekményeket nyomozó TT (társadalmi tulajdon védelme) osztályok a rendszerváltás idejére a megszűnés szélére kerültek, és 1989-90-ben több rendőri vezető is kezdeményezte, hogy a piacgazdaság bevezetésével a TT-s osztályokat, alosztályokat ne alakítsák át gazdaságvédelmi szervekké. Erről 2000-ben Kiss Ernő dandártábornok beszélt az Olajbizottság előtt tett beszámolójában: *„voltak olyan rendőri vezetők, akik azt hangoztatták, hogy piacgazdaság viszonyai, körülményei között nincs szükség gazdaságvédelemre, gazdasági bűnüldözői munkára”* (Olajbizottság 2000). Adam Smith skót közgazdász láthatatlan kéz elméletét olyan optimista, vulgarizált gazdaságelméletére redukálható érvelés bontakozik ki a fenti idézetből, mintha a kapitalista piacgazdaság létrejöttével a piac önszabályozó tevékenysége értelmetlenné teszi olyan gazdasági bűncselekmények elkövetését,

amelyet addig a nagyarányú állami tulajdonnak és monopóliumoknak köszönhetően végrehajtottak.

Ez a téves felismerés összekapcsolódott egy másik problémával. 1990. január 5-én az akkori SZDSZ és FIDESZ prominens politikusai feljelentést tettek hivatalos személy által elkövetett visszaélés miatt. Belügyminisztérium Állambiztonsági Szolgálat illegálisan használt olyan titkos módszereket és eszközöket, amellyel megfigyelték az akkori ellenzéki pártokat, és civil kezdeményezéseket. Ez az eseménysor önmagában olyan politikai vihart kavart, hogy Horváth István belügyminiszter még 1990. január végén lemondott tisztségéről.

Többek között a rendőri vezetőkre is olyan fokú nyomás került az ügynök kérdés miatt, hogy a nem állambiztonsági, hanem bűnügyi vonalon használt és foglalkoztatott ún. társadalmi kapcsolatokat, informátorokat szinte kivétel nélkül szélnek eresztették.⁶ Ez rettenetesen megnehezítette bármilyen operatív munka folytathatóságát. Különösen igaz volt ez a gazdaságvédelem területére, ahol az érdeksérelem sok esetben nem volt, nem lehetett olyan nyilvánvaló, mint a vagyon elleni bűncselekmény miatt feljelentő károsult esete. Hiszen itt, és főleg a rendszerváltás idején sok esetben maga az állam megkárosításáról volt szó.⁷ Az akkori Btk. XVII. fejezetében bekövetkező változtatások természetesen egyértelmű tették, hogy a gazdasági bűncselekmények sértettjei a korábbi felfogással szemben nem csupán az állam és annak valamely gazdálkodó szerve lehet, hanem a privát szektor képviselői (befektetők, hitelezők) is. Ezzel együtt az állam sértetti szerepe informális szempontból továbbra is meghatározó maradt. Egyrészt a kiépülő magánszféra a privatizáción keresztül juthatott például befektetett eszközökhöz, vagyis egykori állami tulajdonhoz. Másrészt az adó- és járulékfizetés büntetőjogi védelmén keresztül továbbra is megmaradt az állam szerepe.

Az ORFK akkor, mint szakirányító szerv nem rendelkezett külön társadalmi tulajdon elleni részleggel. A BRFK-n a társadalmi tulajdon védelmi osztály operatív szervként működött a feljelentéseken alapuló nyomozásokat a vizsgálati osztály végezte. A fent említett rendőri vezetői elképzelések, miszerint ne alakítsák át az új gazdasági környezethez alkalmazkodó társadalom tulajdon védelmi osztályokat gazdaságvédelmi osztályokká, valamint az operatív munkát ellehetetlenítő lépések együttesen azt eredményezték, hogy a szervezeten elkövetett bűncselekmények, mint a csalás, sikkasztás és hűtlen kezelés rettentően megszaporodtak. Kiss Ernő Tonhauser László nyugalmazott rendőr ezredessel egyetértésben kihangsúlyozta, hogy a felderítő munkát akadályozó döntések leginkább a szervezett bűnözés elleni fellépést, valamint a gazdaságvédelmet nehezítették. A

⁶ Interjú N. L. nyugalmazott rendőr ezredessel, 2013. 04. 17.

⁷ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

következőkben két esettanulmány révén kívánom bemutatni, hogy egyrészt a transzformációs válságot hogyan élte túl sikeresen a szervezett bűnözés, másrészt a jogszabályi változásokat, hiányokat miként tudta kihasználni.

A rendszerváltás vállalkozója

A Szovjetunió „kaotikus átmenete a piacgazdaságra megteremtette annak a lehetőségét, hogy az üzleti tevékenységet Oroszországban... mélyen áthassa a szervezett bűnözés.” Castells állítását támasztja alá a megélénkülő kereskedelem a volt szovjet érdekszférával és azon keresztül nyugati országokkal folytatott legális és illegális kereskedelem. Az orosz Elnök Hivatal Szociál- és Gazdaságpolitikai Elemző Központja szervezett bűnözést taglaló 1994-es jelentésében becslést fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy a gazdaság és kereskedelmi szféra hány százalékát érintik illegális pénzügyi cselekmények. A beszámolók szerinti feltehetően 10% volt érintett, viszont ez a piacon működő cégek tőkeforgalmának akár 20%-át is elérhette (Izvestiya 1994: 1-2).

Egy magyar példa segítségével láthatóvá kívánom tenni, hogy a kelet-európai rendszerváltások révén kiépülő piacgazdaság évekig, évtizedekig még a korábbi korszak információs kapcsolatainak, informális vagy akár illegális tevékenységi formáinak keresztül tudott profitábilisan működni. Természetesen ez nem jelent kizárólagosságot, de mindenképpen jelzésértékűnek tartom, hogy Magyarországon a kilencvenes évek bűnözői lezámolásai legális vagy féllegális cégirányítókat is érintettek, akik komoly profitot termeltek (Origo 2012). Oroszországban pedig a *Kommerszant* szinte már halálozási rovatot vezetett a magyar lezámolásokkal egyidőben a munkavégzés közben meggyilkolt üzletemberekről (Goldman 1997:39-47).

Stadler József akasztói vállalkozó büntetőügye az 1990-es évek egyik legnagyobb gazdasági botrányává vált Magyarországon. A rendszerváltást követő években kiépülő piacgazdaság alapvető hiányosságaira, politikai érdekek ellentmondásaira hívta fel a figyelmet az említett ügy. Azonban az 1990-es évek második felére elharapózott alvilági lezámolások és más gazdasági bűncselekmények (Globex, Postabank-ügy) viszonylag gyorsan háttérbe szorították a bűncselekmény tanulságait. Az újságírók és más szakértők is inkább a később történt bűnügyeket írták meg könyv (Mong - Vajda 2009) vagy szakeikk (Diós 2009: 81-100) formájában.

A rendőrnnyomozókkal készített interjúk során az is biznyságot nyert, hogy a rendvédelmi-szakmai konferenciákon is gyorsan feledésbe merült az akasztói vállalkozó

ügyének főbb motivációi, elkövetési technikái a fent említett okok miatt.⁸ Habár az ügy aktája rövid időn belül olyan méretes kötetekre rúgott, amely már azt is megnehezítette, és később lehetetlenné tette, hogy új nyomozókat vonjanak be a szövevényes ügybe. Hiszen egy-egy új rendőrtisztnek először több hétbe, majd több hónapba került volna csak az ügy áttekinthető ismeretéhez elolvasni az anyagokat. Az egyik rendőrnnyomozó elmondása szerint csak az egyik házkutatás során negyven négyzetmétert foglaltak el a mázsás zsákokban lévő iratok.⁹ Talán az egész Stadler ügy egyik legironikusabb részlete, hogy a több tonna súlyt is kitevő iratok és akták nincsenek a rendőrségi irattárban és információim szerint nem adták át a levéltárnak sem. Minden valószínűség szerint leselejtezték.¹⁰

Stadler József 1990-től bizonyíthatóan exportált különböző termékeket a keleti piacok felé. Különösen Szovjetunióba, majd létrejövő Ukrajnába és Oroszországba. A Parlament olajbizottsága előtt tett rendőri beszámolóikban felmerült a Szovjetunió felbomlása, amely új helyzet elé állította a rendőrök operatív munkáját. Kiss Ernő megfogalmazása szerint: *„ott is elkezdődik a gazdaságba való beszivárgása a különböző beosztásokban lévő embereknek. Megvannak a kapcsolatok, és nekünk mindjárt azt is kellett volna csinálni, és erre nem volt meg az apparátusunk, hogy mondjuk esetleg hazai bázisról felderítő tevékenységet végezzünk Ukrajnában, uram bocsá' Oroszországban.”*¹¹ A fent említett belügyi informátori állomány megszűnése mellett itt már szerepet kap az állambozontság által használt kapcsolatok hiánya, amely megnehezítette, hogy a szomszédos országok felé irányuló gazdasági kapcsolatok révén megvalósuló transznacionális bűnözői körök feltérképezése, különösen gazdasági vonalon teljesen valószínűtlenné vált. A szovjet és más keleti országok egykori állami vezetőinek gazdasági pozíciószerezése feltehetően hasonlós a magyar menedzser-kapitalista elmélet által képviselt rendszerhez.

A profitszerzés a keleti piacokon csak olyan tényezők együttállásával valósulhatott meg, mint az információs előny, illetve a zavaros gazdasági és közigazgatási viszonyok (Csaba 1992: 22). Így többek között a gerascsenkói pénzügyi támogatás is afelé mozdította az eseményeket, hogy az orosz gazdasági átalakulás nem vezetett szilárd, piacgazdasági viszonyokhoz. A magyar helyzethez hasonlóan fennmaradtak olyan tényezők, amelyek lehetővé tették Stadler József meglévő és új kapcsolatai révén folyamatos profitszerzést.

⁸ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

⁹ Interjú B. I. nyugalmazott rendőrezredes, 2013. 03.31.

¹⁰ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

¹¹ Jegyzőkönyv az Országgyűlés az olajügyek és a szervezett bűnözés között az esetleges korrupciós ügyek feltárására létrehozott vizsgálóbizottságának 2000. október 30-án, hétfőn 10 órakor az Országház főemelet 61. számú üléstermében megtartott üléséről (<http://www.parlament.hu/biz36/olaj/v006-021.htm>) (utolsó letöltés: 2013. 05. 15.)

Stadler József 1988-ban egy millió forintos törzstőkével hozta létre kereskedelemmel foglalkozó Stadler Kft-ét. Kezdetől fogva ügyvezető igazgatóként tevékenykedett ebben a cégben, mely először csak az országon belüli kereskedelemmel, de a rendszerváltás évétől már külföldre szállítással is foglalkozott. Saját életéről megíratott könyvben szerepel, hogy tulajdonképpen a hatvanas évektől különböző Bács-Kiskun megyei Tsz-ektől és egyéb termelői csoportoktól olcsón felvásárolt alkoholt a környező kocsmákba, éttermekbe és egyéb vendéglátóipari-egységekbe szállította jó áron (Imrédy 2008: 51-52).

A nyolcvanas években a Bács-Kiskun megyében található homoki borokkal is foglalkozó termelészövetkezetektől vásárolt fel nagy mennyiségben bort, amelyet Pest megyében található borospincékben tárolt, amíg el nem adta őket számára is rentábilis áron (Imrédy 2008: 115-117). Ez a fajta tevékenység illegálisnak bizonyult, ám ezt a könyvben Stadler nem így állítja be. Későbbi fejezetekben viszont úgymond lebukik, amikor állítja, hogy a szállítmányozás ilyen típusát legálisan csak a TSZ-ek kereskedelmi részágazata végezhetette. Az ilyen részlegek élén álló vezetőkkel le szervezett néhány teherautót, amik csak neki szállítottak árut. Ehhez hasonló bűncselekményeket a korszakban más TSZ alkalmazottak, terménykereskedők is elkövettek, de többségük nem került bíróság elé, mivel a hatóságok úgy ítélték meg, hogy a lakosság folyamatos áruellátása felülírja ezeket a szabálytalanságokat. Az említett TSZ-Kernek dolgozó személyek visszaéltek a nagykereskedelmi vásárlási és eladási jogokkal, valamint a TSZ-Árudák kiskereskedelmi hálózatába, szabadkasszás és szerződéses üzletekbe jelentős árréssel adták tovább a különböző árukat (Paládi 1988: 114-128).

1988-89-re olyan jó kapcsolatot épített ki ilyen termelészövetkezeti kereskedelmi vezetőkkel, hogy kiismerte a nagykereskedelmi hálózatokat. Rögtön a gyártótól vásárolt nagy mennyiségben, amiket később a telephelyéről vitték szét a kamionjai az átvevőkhöz. A rendszerváltás idején azok a nagyvállalatok, gyártók, akiktől eddig Stadler vásárolt nehéz helyzetbe kerültek. Formálisan magát a KGST-t 1991. június 28-án feloszlatták Budapesten. Erre az időszakra a Nagykőrösi Konzervgyár, a SZOBI szörp, a Kőbányai Sörgyár vagy a Budafoki Pincészet az addig biztos keleti piacok felé nehezen vagy egyáltalán nem tudta eladni termékeit. Ennek köszönhetően Stadler József még alacsonyabb áron tudta nagytételben felvásárolni az általuk forgalmazott élelmiszereket és italokat. Az 1990-es választásokat megnyerő MDF a KDNP-vel és a FKGP-tal koalícióban megalakult az Antall kormány. A híres Tavarisi konyec (Eltársak vége!) MDF plakát is közrejátszott abban, hogy az a közkeletű tévhit maradt meg az emberekben, hogy az MDF számára nem voltak fontosak a keleti piacok. Ennek valóságtartalma inkább abban fogható meg, hogy az új kormányt

támogató gazdasági szereplők közül nem mindenki rendelkezett olyan előnyökkel, amiket Csaba László fentebb említett, mint az információs előny, illetve gazdasági és közigazgatási viszonyok ismerete amelyek lehetővé tették a sikeres kereskedést a Szovjetunió, majd Oroszország felé.

A kormányzat német piac irányába történő nyitását akadályozta, hogy az említett gazdasági nehézségbe kerülő nagyvállalatok nem rendelkeztek olyan árukkal, amiket profitábilisan tudtak volna exportálni. Ezt sok esetben a KGST piac összeomlása után minőségi szempontból eladhatatlannak látszó termékek tömege is lehetetlenné tette. Közgazdasági metaforaként is értelmezhető, hogy egy szűk öbölben a kisebb hajók sokkal inkább szélirányba tudnak fordulni és könnyebben kormányozzák ki önmagukat a sekély vízből, mint az óriási három árbócos társaik. Ha a rendszerváltás okozta változásként azonosítjuk a szűk öblöt, akkor az olyan kishajóként feltűnő rendelkező kereskedő-vállalkozók, mint Stadler József, sokkal jobban ki tudták használni a lehetőségeket a szocialista mamutvállalatokkal szemben, amelyek egyértelműen óriás hajókként vesztegeltek a rendszerváltás öblében. Az Antall-kormány például exportszubvenciókkal támogatta az exportálni kívánó és tudó cégeket. Mezőgazdasági termékek után 30%-kal, míg ruhák és egyéb használati cikkek eladási árának 15-20%-át kapta meg a kereskedő cég.

Ballai József újságíró áttekintő cikke a Stadler ügyről több ponton nagyon megbízható a rendőrségi interjúkkal összevetve.¹² A Stadler Kft. először csak kevés kamionnal végezte szállítmányozó munkáját, de folyamatos volt a bővítés. 1993-94-re „42 saját - többnyire Mercedes - nyerges vontatóval rendelkezett” (Ballai 2001). A cége ebben az időben 125 millió dolláros külkereskedelmi nyereséggel zárt. A keleti piacokon történő jó pozicionálásának köszönhetően dollárban fizettek a megrendelői. Tehát a külföldi piacokról szerzett nyeresége mellett a hazai egymilliárd forintos árbevétel inkább kiegészítőnek tűnt. Akkori árfolyamon az előbb említett dollár milliós profit több, mint tíz milliárd forintnak felelt meg. Emellett a valós nyereség mellett a Stadler Kft. papíron csupán hatszázmillió forintot mutatott ki könyveiben. Ennek azért volt jelentősége, mert így ekkora összeg után kellett társasági adót és egyéb más közterheket fizetnie. 1994-ben az adóhatóság felé már csak megközelítőleg százmillió forintos árbevételt vallott be.

Az APEH kezdetben a készletnyilvántartással kapcsolatban tett fel neki kérdéseket, ugyanis sohasem tudott pontos választ adni mennyi terméke van például a saját telephelyén. Amikor szörpök vagy sörök voltak a raktáraiban, akkor azt állította x mennyiségű raklapnyi

¹² Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

üdítő van nála. Viszont az eltérő méretű raklapok miatt nem lehetett még megsaccolni sem pontosan mennyi üveg üdítővel vagy más itallal rendelkezik.¹³ Lovas József a Kecskeméti Megyei Rendőr Főkapitányság Gazdaságvédelmi alosztályának nyomozója is több alkalommal titkos nyomozást végeztek Stadler József ellen, de nyílt nyomozás az összegyűlt információk alapján sohasem indult. Maga Stadler az életéről szóló könyvben úgy emlékezik meg Lovasról, aki folyton behívta, hogy kérdőre vonja miként képes ekkora profitra szert tenni (Imrédy 2008: 148-149). Ezt az Imrédynél olvasható történetrész esetleges valóság tartalmát egyetlen rendőrtiszt sem erősítette meg nekem.

Amint a fenti adatok is mutatják tényleges bevétele olyan mértékű volt, amelyből a legtöbb adó- és más járulékkötelezettségét ki tudta volna fizetni. Stadler viszont nagyobb gazdasági birodalmat akart és gyorsabban.¹⁴ Ezért két számlát készített. Ugyanazzal a sorozatszámmal, áru megnevezéssel, és mennyiséggel, csak az egységár és a végösszeg tért el. A nagyobb összegű számlát nyújtotta be az adóhatóság felé az exportszubszcenzió miatt. Tehát egy nem létező óriási eladási ár után százalékosan nagyobb exporttámogatás járt. A valós eladási ár és a hamis számlák révén befolyó támogatásokkal tett szert valójában óriási haszonra és nem az ÁFA csalások révén.¹⁵ Ha áttekintjük a cég könyveit könnyen kiderül, hogy a valós eladási ár és az utána járó exporttámogatás bőven fedezte volna Stadler József költségeit és még jelentékeny profitra is szert tett volna, igaz valószínűleg az így elért harmadára.¹⁶

A kétszámlás trükk egyetlen hátulütője az a nem létező profit, ami után az adóhatóság felé nagy mennyiségű társasági adó befizetésére kényszerült volna. Ezt elkerülendő Hrubí Gyula a cég főkönyvelője azt tanácsolta minél több költséget kell termelnie a Stadler Kft-nek, hogy a nagy összegű hamis számlák után keletkező ún. „*lufiprofit*”¹⁷ elköltésre kerüljön vagy veszteségesnek látszó ügyletekben tűnjön el.

Itt léptek be különböző szervezett bűnözői körök Stadler oldalán. Pergel Nándor egy elegánsan öltözött bűnöző volt, rendkívül jól beszélt franciául és jobbára gazdasági bűncselekményeket követett el, főként adó és egyéb ÁFA csalással kapcsolatos fiktív cégeket hozott létre majd szüntetett meg.¹⁸ Korabeli vagyoni helyzetéről sokat elárul a kocsija, ami légkondicionálóval rendelkezett már az 1990-es évek elején. Az ő beosztottja volt Zsíros László, aki a könyvelői feladatokat és céggel kapcsolatos hamis számlák gyártását végezte.

¹³ Interjú K. F. nyugalmazott rendőr őrnaggyal, 2013. 03. 12.

¹⁴ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

¹⁵ Interjú B. I. nyugalmazott rendőrezredes, 2013. 03.31.

¹⁶ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

¹⁷ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

¹⁸ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

Egy másik szervezett bűnözői, alapvetően prostitúcióval majd droggal foglalkozó körből jött Domák László, ismertebben nevén Cinóber akit 1996-ban lelőttek az Üllői úton.¹⁹

Ezek a Stadlerhez képest „*kőkemény bűnözők*”²⁰ éppen azért voltak hajlandóak saját, eddig is végzett adócsaló elkövetői tevékenységüket az akasztói vállalkozóval megosztani, mert nyilvánvalóvá vált számukra az egyébként is nyereséges, nagy profitrátaival dolgozó férfiben rejlő lehetőségek. Azt feltételezték, hogy az alapvetően ÁFA csalás céljából létrehozott, nem nyereséges cégek helyett sokkal jobb hátteret jelent a nyereséget termelő vállalkozóval szövetkezni.

Átfuttatást végeztek elsősorban. Az első cég 971 ezer forint értékben 155 288 db kozmetikumot importált az országba, amit tovább adta a második cégnek sokkal magasabb, 41 millió forintos áron. Ez a cég Hrubí Gyula kérésére tovább értékesítette az árut a harmadik cégnek alacsonyabb, húszmilliós áron. Végül a negyedik cég 147,5 millióért megvette és eladta pár millióval drágábban Stadler cégének. Természetesen az ÁFA-t visszaigényelték, ami így Akasztóra került. Ám Ballai József azon feltevése, hogy az egész csak az ÁFA miatt lett volna fontos nagyrészt téves. A fent említett kozmetikum legtöbbször olcsó francia parfüm volt, illetve Szíriából hozott műbőr cipő, amelyet halottak számára készítettek, ezért nem is volt túlzottan tartós.²¹ A fent vázolt átfuttatás a valóságban nem létező, a cégbíróság számára ismeretlen cégek között folyt le. A papíron ennyi cégen keresztül menő áru a valóságban egyenesen Stadler cégéhez került a fent jelzett alig egy millió forintos áron. Az akasztói vállalkozó pedig ezt megközelítő, kissé magasabb áron adta el valójában Ukrajnába és Romániába. Ezzel egyrészt a pénzénél maradt másrészt papíron, az adóhatóság felé óriási veszteséget könyvelhetett el, ami csökkentette az évi hivatalos árbevételét és így a társasági adóját is.²²

A bizonyítás ebben az esetben azzal járt, hogy a nyomozóknak igazolniuk kellett, hogy az átfuttató cégek nem léteznek. Ezt a cégbíróságon megtették, majd a számlákról bebizonyították, hogy mindegyik Pergel Nándor mechanikus írógépén készült.²³

Stadler egy másik költségtermelő tevékenysége nagyon jól rávilágít arra miként is működött a külkereskedelem és az azt végző kereskedők milyen jól tudták hogyan lehet az üzletág belső szabályait nem ismerő akár hivatalos személyeket is becsapni. A már korábban említett átmeneti időszakban fontos információs előny és bizonytalanságot kihasználó Stadler

¹⁹ Interjú N. L. nyugalmazott rendőr ezredessel, 2013. 04. 17.

²⁰ Interjú B. I. nyugalmazott rendőrezredes, 2013. 03.31.

²¹ Interjú B. I. nyugalmazott rendőrezredes, 2013. 03.31.

²² Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

²³ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

úgy állította be magát, mintha egy kiépült, stabil piacgazdaság szereplőjeként egy másik, hasonló adottságokkal rendelkező országgal kívánna kereskedni. Ezért különböző orosz cégek a Stadler Kft-nek marketingtevékenységet és piackutatást végeztek olyan piacok vonatkozásában, amelyekkel Stadlernek nem volt semmilyen üzleti kapcsolata, illetve amelyeket saját kapcsolatain keresztül nagyon jól ismert. A vád említett hét számlát. Ezek 2,4 milliárd összértéket tartalmazó költség számlák voltak, amelyek elszámolásával az akasztói vállalkozó a vád szerint 989,5 millióval csökkentette a befizetendő társasági adót az adott évben.

A média döntő hányada viszont Stadlerre, a műgyűjtőre koncentrált, mert ezt lehetett közérthetően bemutatni és szórakoztató, meghökkentő jelenséggént bemutatni. Stadler József 1993 decemberében valóban vásárolt 22 festményt. A műtárgy és marketing anyagok vásárlását egy bizonyos Szergej Anatoljevics Vexler nevű orosz üzletemberen keresztül intézte. Biztos tudomása a hatóságoknak nem volt arról kit is takar ez a személy. A Vexler egy rendkívül gyakori családnév, amit a védőügyvédek is felhoztak valószínű létezősége mellett. Az Art Lux Galériától vásárolta hivatalosan Stadler a képeket. A két ország közötti rendőri együttműködésre jó példa az információ kérés a Vexler-szállal kapcsolatosan. Az orosz hatóságok a kezdeti megkereséskor elismerték a galéria létezését, és a képek egy részéről úgy nyilatkoztak lopott festményekről van szó. A későbbiekben, az ügy számukra is láthatóan komolyra fordulását követően határozottan tagadták a galéria és a képek létezését. Végül az egyik magyar nyomozónak kellett több mint egy hétre elutaznia Moszkvába ellenőrizni a cégek létezését.²⁴ A kezdeti nehézségek ellenére az orosz hatóságokkal való együttműködés révén bizonyítani lehetett, hogy a Stadlerrel kapcsolatban álló cégek egyike sem volt hivatalosan bejegyzett.

Stadler bírósági tárgyalása volt talán az első a rendszerváltás utáni Magyarországon ahol a vádlott olyan mértékben tudta használni a médiát, aminek révén akár a közvélemény, akár a parlament részéről nyomás alá kerülnek a hatóságok, és ez pedig arra utal vissza, hogy meg kell nyerni az ügyet a média szintjén is. 1998-ban az első fokú tárgyalást követően új eljárásra szólította fel a bíróság a nyomozó hatóságokat. Az elsőfokú ítélet 9 évre és teljes vagyonek kobzásra ítélte a vádlottat, majd az új eljárást követően 2003. februárjában a Legfelsőbb Bíróság 4 év hat hónapra csökkentette a büntetést, ám szinte teljes mértékben helyben hagyta az elsőfok megállapításait és ítéletét.

²⁴ Interjú B. M. rendőr ezredessel, 2013. 02. 24.

Stadler a híressé vált „Ártatlan vagyok!” (BAON 2011) felszólítással, illetve a politikai szereplők elleni támadásaival sikeressé vált a médiában. Valószínűleg a szocialista időszak állami vezérlésű újságok és tévét megszokó igazságszolgáltatásban dolgozó embereket meglepetésként érthette, hogy a piacgazdaságot követően magánkézbe kerülő lapok Stadlerből népi hősként, akár a korrupt politikai és gazdasági vezetőivel harcot felvevő kisemberként tudták láttatni a vállalkozót. Számadó juhászból milliárdos akasztói üzletemberként, aki egyedül megcsinálta a szerencsáját. Az igazságszolgáltatás számára azóta szinte evidenciának tűnik, hogy egy-egy büntetőügyet nem elég a tárgyalóterem falai között, hanem a média felületeken is meg kell nyerni.

Stadler József jól működő vállalkozóként dolgozott már a szocializmus idején is. Megtalálta azokat a kiskapukat, kapcsolati hálózatokat, amelyek lehetővé tették a profitábilis működését főként élelmiszerek és használati cikkek árusításában. A szállítmányozás megszervezésével kiszélesíthette a számára elérhető piacok számát és ezzel olyan bevételre tehetett szert, amit illegális cselekmények révén tovább növelhetett. Az akasztói vállalkozó esete különleges arra nézve, hogy a rendszerváltás idején átalakuló gazdasági helyzet és azt megkésve követő szabályozás lehetővé tette az illegalitás és legalitás határán működő kereskedő bűnözői karrierjének megindulását. A szocialista korszakban büntetlenül, sokszor informális viszonyokat felhasználva üzletelő Stadlernek a rendszerváltás lehetővé tette a minél nagyobb érvényesülést a külföldi, keleti piacokon. Sokszor népmesei hősként értelmezte a média, amivel akár tudatlanságból, akár politikai célokból elrejtette,²⁵ hogy Stadler József magának a rendszerváltásnak volt az egyik fővállalkozója.

Az első magyar keresztapa

A rendszerváltás után az első maffiavezérnek, keresztapának kikiáltott személy Tasnádi Péter volt. A médiabeli megjelenéseit úgy építette fel, hogy olyan hatalmat sugárzó személyként tűnjön fel, akinek kéréseit nem csak saját beosztottjai, hanem a közvetlen környezete is parancsként fogja fel. Az első, 1992-es letartóztatásából való szabadulását követően megírta önéletrajzi könyvét, amelyhez csatolta azokat a nyomozati és egyéb igazságszolgáltatási dokumentumokat, amelyek a gyanúsítása részét képezték. A Pest Megyei Rendőr-főkapitányságon végzett aktakutatás során megszerzett információk jelentős hányadát Tasnádi

²⁵ Interjú N. L. nyugalmazott rendőr ezredessel, 2013. 04. 17.

nyilvánosságra hozta, így a személy anonimizálása helyett lehetőségem van a különböző források összevetésére.

Tasnádi Péter az alábbi formában hasonlította össze a demokratikus jogállammá váló Magyarországot a szabadvilág jelképeként ismert Amerikával az 1990-es években, hogy „*ha Al Pacino játssza el a keresztapát, akkor Oscar-díjat kap, ha viszont Tasnádi Péter, őt börtönbe zárják*” (ATV 2008). A klasszikussá vált film címszereplője magát a nyilvánosság előtt köztisztviselőként álló vállalkozóként határozta meg, viszont bizalmas helyzetben, feleségét biztosította róla, hogy apja maffia vállalkozása nem különbözik a célját tekintve a szenátori, vagy más köztisztviselőként álló vezetők munkájától, ezért az eszközök szintjén is törvényes vállalkozássá kívánja a Corleone családot átformálni. Az alábbiakban azt kívánom bizonyítani, hogy Tasnádi Péter a média számára szintén vállalkozóként definiálta magát, aki törvénytörő tevékenységét a legalitás világába kívánta inkorporálni. Az általa megírt könyv, *Maffia életre-halálra* egyes részei szemléletes módon példázzák, hogy az Al Pacino által életre keltett maffiafejedelmi informális érdekérvényesítő, az illegalitás látszatát kerülni kívánó politikája hogyan jelent meg Tasnádi Péter sajátos üzleti tevékenységében.

1950-ben született Budapesten, zsidó családban. Mindkét szülője megszenvedte a Holokausztot, édesapja katonatiszti hivatása miatt katonai iskolába került. A középiskola után hét év alatt elvégezte a Marxista-Leninista Egyetemet, közben letöltötte katonai idejét is. Zsidó származásáról 13 éves korában édesapja Izraelből hazatért bátyja világosította fel, mert saját családjában ez fel sem merült.

A leszerelését követően saját elmondása szerint nem véletlenül egy zsidó lányt vett el. A vallásos esküvői szertartásra kommunista meggyőződésű szülei nem, feltehetően csak a mennyasszony kereskedő szülei mentek el. Tasnádi Péter ekkor került be a maszekok világába, amelyet ő „*a budapesti zsidó családok egy jól körülhatárolható köre*”-ként (1994: 25) azonosított. Oda szeretett volna tartozni és sikerült is neki ezt megvalósítani. A zsidó esküvő, mint ősi hagyomány idején fogadta el teljes mértékben a származását. Ez viszont a saját elmondása szerint folyamatosan összefüggött az anyagi érdekeivel is.

Az 1970-es évek elején a jólét és gazdagság ennek ellenére nem valósult meg azonnal, ahogy várta. A felesége családi és baráti köre feltehetően nem fogadták be teljes mértékben, így az Állami Biztosítónál vállalt ügynöki munkát. Az állítása szerint három hónap alatt kitanult munkában gyorsan a kerület legjobbjává vált, majd a bevételi lista folytonos első helyezettjévé. Az ezért járó 6 ezer forintos fizetést lassan folyamatos kiegészítésekkel vitte haza. Többféle dologgal kezdett üzletelni, kereskedni. Hivatali úton hozzájutott az autó kiutalási listákhoz, majd a sorra kerülők lehetőségéről lemondó kocsijait kiköszvetítette olyanok

számára, akik minél előbb kívántak autóhoz jutni. Pontos számadatok nincsenek arról, hogy egy évben hányan utasíthatták vissza az előleg lefizetése után nekik jogszerűen járó autót. A több éves várakozás miatt feltehetően többen lemondtak a gépkocsiról megváltozott anyagi körülményeik miatt. Tasnádi informális üzletének működőképességét a legálisan megszerzett kiutalási lista jelentette, amelynek segítségével az autópiacon monopolhelyzetben lévő Merkúr Vállalattól tudott autókat szabálysértő módon megszerezni jelentős felárért a minél korábban gépkocsihoz jutni kívánóknak. A fentihez hasonló trükkök révén a havi 6 ezer forintos fizetését megnövelte saját maga 12 ezer forintra.

Az 1970-es évek második felére elmondása szerint új kihívásokat keresett, munkahelyet váltott, a Dél-Budai Fodrászszövetkezet keretében létrehozta az első magyar testkultúra szalont. A rendszerváltás után megjelenő fitnessz termék előképének számító majd száz négyzetméteres helyet légkondicionáló berendezéssel látta el. Az ötlet sikeresnek bizonyult, vagyonosabb személyek jegyeztették elő magukat akár több hónappal előre. A szövetkezet elnökével 32%-os részesedésben egyeztek meg, ami Tasnádi szerint az adott években 60-70 ezer forintos havi jövedelmet jelentett. Az 1971. évi III. törvény a szövetkezetek alapításáról és működéséről úgy rendelkezett, hogy különböző jogcímek alapján járó részesedést az adott gazdasági ágazatra vonatkozó jogszabályi keretek alapján, de a a szövetkezet alapszabályában kellett rendezni. A szövetkezet elnöke a nem várt magas árbevétel miatt megadta Tasnádinak a magas százalékos részesedést. A szövetkezet tulajdonolta a fodrász helyiséget, a tárgyi eszközöket, illetve a fennmaradó 68%-ból kellett a fenntartási költségeket is finanszírozni. Az ellentét konkrét okát Tasnádi a tipikus magyar betegségnek, az irigységnek tudta be. A szimplifikáló magyarázat mögött megbújhatott valamilyen elszámolási, vagyoni érdekellentét a második gazdaság több szereplője, az elnök, a szövetkezethez tartozó más boltvezetők és Tasnádi között, hogy miként is osszák fel a jövedelmet, illetve mekkora mértékben növeljék az oszthatatlan közös tulajdont.

Az 1980-as évek elején a Hírlapkiadó Vállalat hirdetésszervezőjeként dolgozott, többek között a Népszabadság nevében is eljárta. Ebben az időszakban már biztosan élt a kialakított látszat keltette előnyökkel. Fekete Mercedest vásárolt, majd a Népszabadság, a párt központi lapjának munkatársaként jelentkezett be állami és gazdasági vezetőkhez. A külsőségek, státuszszimbólumok jelentőségére az 1980-as évek egyik legnagyobb médiabotrányt okozó futballbunda ügy is rámutatott. A totókirályként ismert, Molnár Tibor több a második gazdaságban végzett alkalmi munka után az illegális sportfogadásból élt, szintén Mercédesen járta a vidéket és termelőszövetkezetek részlegvezetőiből, anyagbeszerzőkből álló hálózata segítségével az ország különböző pontjain bundázott meg

mérkőzéseket. Saját elmondása szerint ezt mások megbízásából, egyfajta informális ügynöki munkaként végezte (Bocsák 1987: 24-25). Tasnádi az ügynöki munka mellett különböző sportlapok finanszírozását segítette elő, szakszövetségek reklámfőnöki pozícióját szerezte meg rentábilis működésének köszönhetően. Az Országos Testnevelési és Sporthivatal (OTSH) később kihirdetett nem hivatalos utasítása szerint Tasnádival tilos együtt dolgozni. Emlékei szerint ennek köszönhetően egyesületi vezetők és újságírók egyaránt kifejezetten vele kívántak dolgozni (Tasnádi 1994: 28).

Totóbotrány esetében hasonló folyamat ment végre társadalmi szinten. Miután a média képviselői megírták a meccsek tömeges bundázását, az újságírók arra számítottak, hogy a fogadások száma drasztikusan vissza fog esni. A totóügy előtt átlagosan 4,5 millió szelvényt adtak el a lottózókban, a botrány kirobbanását követően szinte azonnal 1 millióval nőtt a vásárlók száma, majd 1980-as évek második felére ez meg is duplázódott (Bocsák 1987: 129-131).

Tasnádi a rövid határidők ellenére is tudott jelentős támogatási összegeket szerezni, egyes esetekben a megbízók havi fizetését is meghaladó járadékok fejében. Újításként nem pénzben, hanem külföldi utakban kérte a kifizetései egy részét. Máskülönbén három évente járhatott volna külföldön, így sokkal gyakrabban fordult meg a világban, ahonnan elmondása szerint különböző értékekkel, Magyarországon hiánycikknek számító technikai eszközökkel tért haza.

Karrierjének az vetett véget, hogy illetékeseknek feltűnt, Tasnádi a női kosárlabda csapat beállósaként utazott az Egyesült Államokba. Mielőtt Bécsbe távozott volna, rendelkezett egy 360 négyzetméteres házzal, egy Rákóczi úti üzlettel, valamint nyugati márkájú autókkal és készpénzzel. Minden hazai sikerét saját kreatív, jó üzleti érzékének tulajdonította, amit a magyar viszonyok kisszerűsége, rosszindulatú vádaskodásai tettek tönkre. Úgy vélte Nyugaton sokkal jobb lehetőségei lesznek az érvényesülésre. Névházasságot kötött egy osztrák nővel, és modellügynökséget nyitott Bécsben. Tasnádi számításai óriási pénzügyi katasztrófához vezettek, kénytelen volt visszatérni Magyarországra, ahol sikeres bécsi modellügynökség vezetőjeként kívánta magát beállítani. Elhitte, hogy amit Magyarországon megvalósított, azt nagyságrendekkel nagyobb méretekben bárhol a világon képes megteremteni. Az általa kényszerűnek tartott, hátrányt okozó hazai körülményeket egyáltalán nem vette számításba, mint saját sikeréhez hozzájáruló aspektusokat. A második gazdaságból valamint a törvényi szabályozás hiányosságaiból fakadó előnyöket csak saját kezdeményező készségének részeként ismerte fel (Tasnádi 1994: 29).

Anyagi háttér nélkül disszidált Izraelbe, ahol kezdetben aerobik oktatóként kezdett el dolgozni. Jelentkezett és felvételt nyert egy katonai túlélő táborba. Habár nem fejezte be, mégis olyan speciális ismeretekre tett szert, ami alapján egy zsidó ékszerkereskedő testőrként alkalmazta. Visszaemlékezésének ezen a pontján félbemaradnak a saját magát is gyanúba keverő illegális tevékenységek vagy szabályozatlanságból fakadó trükkök elismerése.

Az izraeli tartózkodásából főként a luxus és a fejlett biztonságtechnika különböző megnyilvánulásait emelte ki. 1991-ben Magyarországra való visszatérésekor az infláció az ország elmúlt negyven évében akkor volt a legmagasabb. Több mint 35%, valamint ugyanebben az évben volt a legnagyobb (nettó reálkeresettel kalkulált) életszínvonal-esés is. Más szóval egy átlag dolgozó hiába tett szert nettó 25%-kal nagyobb jövedelemre, az általa megkeresett pénz csak az előző évnek megfelelő 93%-át érte (Surányi - Vincze 1998: 151-156).

Dominguez antropológiai vizsgálatot folytatott az 1980-as évek izraeli inflációs helyzetről. Az amerikai dollár a lassan hiperinflációs spirálba kerülő izraeli lírától átvette informális alapon a nemzeti valuta feladatkörét. Az ország pénzügyi politikájának köszönhetően a líra megmaradt. Részben ennek köszönhetően is a hétköznapi üzletmenetben alkalmazott kölcsönök adói komoly árfolyam nyereségre tudtak szert tenni. A szerző több interjú példát hoz fel arra, hogy a visszafizetés idejére az adós többszörösét volt kénytelen átadni. Dominguez egy példája azt illusztrálta, hogy az adós elküldte csekken az összeget, négy nap múlva megérkezett a kölcsönzőhöz, aki telefonon követelte a feladást követő árfolyamváltozásból fakadó különbség megfizetését. A kölcsönfelvevők saját vállalkozásuk érdekében kénytelenek voltak az amerikai dollárban felvett hitelt is izraeli lírában befektetni, ez pedig a visszafizetéskor többszörös árfolyamvesztést eredményezett (Dominguez 1990: 36-42).

Tasnádit 1992-ben kommandósok tartóztatták le Rákóczi úti irodájában. Az újságoknak nyilatkozó rendőrök szerint több ezer amerikai dollárt, német márkát, osztrák schillinget, valamint olasz lírát foglaltak le (Kurír 1992: 1). Könyvében és későbbi interjúiban hangsúlyozza, hogy a rendőrök nem találtak valódi veszélyt jelentő fegyvereket, szűrő- vagy vágóeszközöket, de egyetlen egyszer sem tett említést a nála fellelt különböző pénzekről. 1994-ben, szabadulását követően a Balaton TV Terefere műsorában Bárdos Andrásnak elmondta, hogy a kérdéses időben a meginduló piacgazdaságban boldogulni kívánó tőkeszegény vállalkozóknak folyósított kölcsönök visszafizetéséért volt felelős különböző magánszemélyek megbízásából (Terefere 1994). Az izraeli tartózkodása idején a hiperinfláció miatt a valódi érték az amerikai dollárban tárgyiasult, a rendszerváltás utáni Magyarországon

ehhez hasonló helyzetben minden nyugati pénznem hasonló funkcióval bírt az önerő nélkül hitelből vállalkozni kívánók számára.

Az izraeli tapasztalatok felhasználásával nem csupán adósság behajtóként, hanem pénzkölcsönzőként is funkcionált. A két tevékenység összekapcsolásában volt elsősorban érdekelt. Így hozta létre a Maccabi Sportklubot, amelyben az általa menedzselte utcai harcosokat foglalkoztatta őrző-védő, pénzbehajtó munkákban is. A makkabeus héber névvel a zsidó harci ellenállásra és a versenysportolásra egyaránt utalt a szervezet. Tasnádi megfogalmazásában a zsidó testvéreinek a mentalitásától eltérő viselkedése abban fejeződött ki, hogy a beolvadást elősegítő félelem helyett a nyíltan vállalt erődemonstráció részeként vállalta a konfliktusokat. A Rákóczi úti irodába bejelentett Maccabi SC nevében több sportrendezvényt is szervezett, valamint magát a média előtt sikeres sportmenedzserként állította be (Küzdősport Híradó 1995).

Az 1998. évi IV. törvény rendelkezett először a vállalkozás keretében végzett személy- és vagyonvédelmi, valamint a magánnyomozói tevékenységről. Tasnádi által alapított Comel Trade Kft. az 1990-es évek elején minden törvényi szabályozás nélkül végeztetett őrző-védő munkákat. A Maccabi Sportklubhoz tartozó sportolókon kívül egykori rendőröket foglalkoztatott, mert az utóbbiak többségében fegyverviselési engedélyük révén legalább olyan értékesnek számítottak, mint egy technikás sportoló (Esti Hírlap 1994: 8).

1992. február 28-án a Rákóczi úti irodájában több mint húsz kommandós állította elő, valamint a Pest Megyei Rendőr-főkapitányság Szervezett bűnözés elleni osztályának tagjai a helyszínen található fegyvernek minősülő tárgyakat, különböző külföldi valutákat foglaltak le. Több hírműsorban, interjúban úgy állította be Tasnádi, hogy a rendőrség komolynak látszó fellépése valójában színjáték volt. (Cash Flow 1994: 37-38; Tasnádi 1994: 8-10) Később saját magáról is, mint a keresztapa szerep eljátszójáról beszélt (Origo 2002). Az előzetes letartóztatása idején ő volt az első magyar fogvatartott, aki sajtótájékoztatót tartott (Kurír 1993: 2). A médiaszerepléseit, az őt körbevevő publicitást letartóztatása idején is arra használta, hogy az őrző-védő munkájához hasznos veszélyességet jelző presztízst építsen ki. Ugyanakkor a demokratikus jogállam kiépülésekor a rendőrség számára is szimbolikus jelentőséggel bírt, hogy saját működését alátámassza. Feltehetően ezért engedték nyilatkozni, még akkor is, ha Tasnádi szerint felkészülni nem adtak neki lehetőséget (Mai Nap 1993: 3).

A 312/192-es büntetőügy alapján a budapesti VI-VII. kerületi ügyészség B. VI-VII. 3539/1993/1-I. megjelöléssel keletkeztetett vádirat szerint a sportegyesület, az annak támogatására létrehozott alapítvány, valamint az őrző-védő feladatok ellátására létrehozott kft-k egyáltalán nem különültek el, Tasnádi *"kizárólagos tulajdonának tekintett minden a*

szervezetekhez kötődő vagyoni és személyi állományt, azokkal sajátjaként rendelkezett" (Tasnádi 1994: 48). A fenti idézetet Tasnádi Péter a saját könyvében félkövéren emelte ki, jelezve a vádak abszurditását. Értelmezésem szerint viszont, egyrészt a bűnszervezet jogi fogalmának hiánya miatt egy kissé vázlatos definícióként működik a szöveg, másrészt arról árulkodik, hogy a konkrét, Tasnádi által létrehozott szervezetek szabálytalan gazdasági, munkavállalási feltételeit tételesen nem ellenőrizték.

Többek között ennek is köszönhetően az apósa, Láposi Lőrinc vezérőrnagy támogatásával létrehozta a Mesterdetektív Kft-t, amelyről Tasnádi azt remélte, a Comel Trade Kft-hez hasonlóan a személy- és vagyonvédelemért felelt volna a rendőrséggel való közös együttműködés révén (Tasnádi 1994: 10). Tasnádi ezzel egyfajta alternatív jogbiztonságot, és elbírálási rendet kívánt érvényesíteni, amit úgy akart informálisan igazságszolgáltatásba inkorporálni, hogy az adósságokból származó bevételekből olyan vállalkozóként mutatkozhasson, aki a legális gazdasági szektor szereplője. Kornai János közgazdász már 1989-es röpiratában jelezte, hogy lesznek olyan gazdasági szereplők, akik inkább maradnak a szürke és a fekete gazdaságban. Ezeknek Kornai szerint nem csupán azzal kell számolniuk, hogy szabályellenes cselekményeket hajtanak végre, hanem el kell fogadniuk, hogy amennyiben becsapják őket, nem fordulhatnak a rendőrséghez (Kornai 1989: 72). Tasnádi felismerte ezt a piaci rést, és kínálatot teremtett az igazságszolgáltatáshoz nem forduló vállalkozók számára. A szürke és feketegazdaságban érintett vállalkozók és pénzkölcsönzők illegális tevékenységére egy polgári per során fény derülhet, valamint követeléseik behajtása is sokkal lassan teljesül. Maga Tasnádi is elismerte, hogy a hozzáfordulók között büntetett előéletű, az országból tartózkodásai miatt távozó személy is található (Tasnádi 1994: 99).

Az általa biztosított kínálatot szabadulása után tovább kívánta bővíteni. A *Maffia életre-halálra* kiadását megelőzően a jogalkotó már foglalkozott a bírósági végrehajtással, mivel sok érvényes ítélettel rendelkező adós nem tudott hozzájutni a követelt pénzéhez. Az 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról bevezette az önálló bírósági végrehajtó fogalmát és megindultak a privát behajtó irodák jogi szabályozásai is. Tasnádi azonban sosem lett bírósági végrehajtó, de a könyve végén az ezzel kapcsolatos kormányzati terveket éppen azért ismertette, mert a szürke és fekete zóna „*bírói végrehajtójaként*” a szabadulását követően úgy akarta beállítani magát, mintha ezt csak a fehér gazdaságban tette volna, és a jogszabályok bevezetése őt igazolná.

Összefoglalás

A szocialista időszak hiánygazdaságában csempészetből, illegális valutaváltásból meggazdagodó személyek, illetve a második gazdaságban jelentős haszonra szert tevő vendéglátóipari csoportok, valamint a prostitúcióban és vagyon elleni bűncselekményekben érdekelt bűnözői csoportok alkották a szervezett bűnözést a szocialista időszakban. Ezen formációk vagyoni tartalékaikat, kapcsolati tőkéjüket a szürke és fekete gazdaságban használták fel, hogy a rendszerváltás idején jelentkező transzformációs válság negatív hatásai ellenére rentábilis módon működtessék illegális vállalkozásaikat az 1990-es évek Magyarországon.

Az 1990-es évek elején a szervezett bűnözői csoportok vezetői magukat olyan vállalkozóként kívánták beállítani, akiket az állami önkény nyom el, mert a sikerességüket nem tudja vagy nem kívánja elviselni. A szocialista jogrend lassú átalakítása miatt lehetőségük akadt ezeknek a bűnözői csoportoknak olyan tevékenységeket is végezni, melyeknek a demokratikus államberendezkedés által megkövetelt szabályozása még nem rendeződött, illetve több olyan bűncselekményt is megvalósítottak, melyeknek bizonyítása rendkívül bonyolult, vagy személyi bizonyítékok nélkül szinte teljesen kizárt. Az adósságbehajtásból, illegális pénzkölcsönzésből működtetett csoportok az adó- és egyéb gazdasági támogatások kihasználásában is részt vettek. Habár a szervezett bűnözői körök a fenti bűncselekmények közül bizonyos fajtákra specializálták magukat, mégis érdekelték voltak más bűnözői üzletágakban is, vagy azok képviselőivel olyan viszonyt ápoltak, amely szélesebb, de lazább szövésű bűnözői hálózatok feltételezését teszi szükségessé. A rendszerváltás idején jelentkező gazdasági válság és szerkezeti problémák nem lehetetlenítették el a szervezett bűnözői csoportokat, hanem olyan lehetőségek adódtak számukra, amelyeket a gazdasági-társadalmi átalakulás felgyorsulása és a jogi szabályozás ennek lassult követése elő is segített.

Ezek a szervezett bűnözői hálózatok felfedezték, majd saját hasznukra fordították a már nem állami kontroll alatt álló médiát is. Az igazságszolgáltatás képviselőinek rá kellett ébredniük, hogy a bűnügyeket nem csupán a bírósági termekben, hanem a média nyilvánossága előtt is meg kell tudniuk nyerni. A szocialista időszakban megszokott információcsepegtetés miatt a közvéleményben kialakuló túlinterepretálási szándékot megörökölte a rendszerváltás utáni Magyarország. Elsősorban az új tulajdonosi háttérű médiaszínterek és az igazságszolgáltatás közötti bizalmatlanság okán, illetve a

nyomozóhatóság eredményes működésének érdekében elhallgatott információk miatt öröklődött át a túlinterpretálási szándék. A demokratikus jogállam hívószavaival ismerkedő médianyilvánosság előtt azonban ez sokkal nagyobb vitákat, botrányokat tudott okozni, mivel nem állt mögötte a szocialista államhatalom olykor represszív intézményrendszere.

Bibliográfia

Monográfiák, tanulmányok:

Aczél György: Néhány ideológiai kérdésről. *Belügyi Szemle*, 1969. 12. sz. 3–11. o.

Dr. Balla Péter: A tippadás jogi megítéléséről. *Belügyi Szemle* 1983. 11. Sz. 55–57.

Ballai József: A Stadler-dosszié - I. rész: A búsuló juhász. *Magyar Narancs* 2001. 02. 01.
(http://magyarnarancs.hu/belpol/a_stadler-dosszie_-_i_resz_a_busulo_juhasz-62501)

Bocsák Miklós: *Psztt, jön a totókirály!* Népszava, Budapest, 1987.

Dr. Bodor Endre: *20 év a nép szolgálatában – Élet elleni bűncselekmények.* BM Tanulmányi és Képzési Csoportfőnökség. 1965.

Bócz Endre – Lakatos János: *A kriminalisztika egyes aktuális elméleti kérdései.* Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 2008.

Böröcz József – Caleb Southworth: Kapcsolatok és jövedelem: Magyarország, 1986-1987. *Szociológiai Szemle* 1995. 2. sz. 25-48. o.

Csaba László: Volt-e sokkterápia Oroszországban? In: *A jecini gazdaságpolitika alternatívái. – Szakértői jelentés.* Szovjet Füzetek VI. Magyar Russzisztikai Intézet, Budapest, 1992. 22-43. o.

A csempészség és a csempészárakkal való üzérkedés megelőzésének és felszámolásának módszerei. *Belügyi Szemle*, 1970. 2. sz. 90–94. o.

Dános Valér: *Szervezett bűnözés.* In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés - bűnözés kontroll.* Corvina, 1996. 214-225. o.

Diczig István: A társadalmi tulajdon elleni bűncselekmények okainak és megelőzésének néhány kérdése. *Belügyi Szemle*, 1970. 1. sz. 16–21. o.

Diós Erzsébet: *Bankcsődök és bankárperek: bankbukások története tanulságokkal*. OKRI Szemle (szerk.: Virág György) 2009. 81-100. o.

Dominguez, Virginia R.: Representing Value and the Value of Representation: A Different Look at Money. *Cultural Anthropology*. 1990. 1. sz. 36-42. o.

Galasi Péter – Gábor R. István: *A „második” gazdaság. Tények és hipotézisek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Galasi Péter – Gábor R. István: Korruptió és tulajdon. *Közgazdasági Szemle* 1990. 4. sz., 389-425. o.

Gambetta, Diego: *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*. Harvard University Press, London – Cambridge, 1996.

Germuska Pál: „De hát eszerint a szocializmus bedobhatja a törülközőt?”. Második gazdaság a Kádár-korszakban. In Germuska Pál – Rainer M. János (szerk.): *Évkönyv XV*. 2008. 1956-os Intézet, Budapest, 2008. 66-84. o.

Goldman, Marshall I.: Why is the Mafia so dominant in Russia? *Challenge* 1997. January-February 39-47. o.

Grossman, Gregory: The Second Economy of the USSR. *Problems of Communism*, 1977, 9. sz. 25–40. o.

Hankiss Elemér: The "Second Society": Is There an Alternative Social Model Emerging in Contemporary Hungary. *Social Research* 1-2. sz. 1988. 13-42. o.

Heller Farkas Tamás: A "szervezett bűnözés" mint a kapitalista társadalom bomlásának kísérőjelensége. *Belügyi Szemle*, 1964. 1. sz. 28-34. o.

Horváth Gergely Krisztián - Kovách Imre: A feketegazdaság (olajkereskedelem és KGST-piac) és vállalkozói Kelet-Magyarországon. *Szociológiai Szemle*. 1999. 3. sz. 28–53. o.

Humphrey, Caroline: *The Unmaking of Soviet Life. Everyday Economies After Socialism*. Cornell University Press, Ithaca - London, 2002. 99. o.

Imrédy Péter: *A Stadler story 1. kötet A kisjuhásztól a nagy felvásárlóig*. Kastély-Bor Kft., Akasztó, 2008.

Katona Géza: *Szervezett bűnözés Magyarországon*. BM Kiadó, Budapest, 2000.

Kárpáti Zoltán - Barna Sándor - Vetró István: Néhány gondolat az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények nyomozásáról. *Belügyi Szemle*, 1970. 7. sz. 47–50. o.

Kemény István: A második gazdaság Magyarországon. *Magyar Füzetek*, Párizs, 13. sz. 1984. 18–30. o.

Kornai János: *Indulatos röpirat a gazdasági átmenet ügyében*. HVG Rt., Budapest, 1989. 72. o.

Kornai János: *A szocialista rendszer. Kritikai politikai gazdaságtan*. HVG Könyvek, Budapest, 1993.

Kornai János: Transzformációs visszaesés : egy általános jelenség vizsgálata a magyar fejlődés példáján. *Közgazdasági Szemle*, 1993., 7. sz. 569-599. o.

Kornai János: Hiánygazdaság – többletgazdaság. Tanulmány a piac elméletéről – II. rész. *Közgazdasági Szemle*, 2010. 12. sz. 1021-1044. o.

Kornai János: *A hiány*. Kalligram Kiadó, Budapest, 2011.

Kovács Éva: Interjú módszerek és technikák. In: Kovács Éva (szerk.): *Közösségtanulmány - módszertani jegyzet*. Néprajzi Múzeum, Pécs, 2007. 269-277. o.

Kovács Lajos: Emberölések utólagos felderítésének helyzete és tapasztalatai Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 2005. 1. sz. 3-12. o.

- K. Horváth Zsolt: Ex occidente lux (Drang nach Westen). *Korunk* 2010. 7. sz. 97. o.
- K. Horváth Zsolt: A barbárokra várva (Drang nach Westen). *Korunk* 2011. 3. sz. 93. o.
- László-Bencsik Sándor: *Bosnyák téri színhátek*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Mong Attila – Vajda Éva: *Az ártatlanok kora*. Elektromédia, Budapest, 2009.
- Paládi József: A zöldséges maffia. Népszava, Budapest, 1988.
- Pintér Sándor: Egy bűnszövetség felszámolása. *Belügyi Szemle* 1983. 8. sz. 96-103. o.
- Polgárdi Lóránd: Gondolatok az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények alakulásáról. *Belügyi Szemle*, 1970, 5. sz. 68-70. o.
- Merton, Robert K.: Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 1938. 3. sz. 672-682. o.
- Rosenthal, Gabriele: *The Narrated Life Story: On the Interrelation Between Experience, Memory and Narration*. In: Milnes, Kate – Horrocks, Christine – Kelly, Nancy – Roberts, Brian – Robinson, David (eds.): *Narrative, Memory & Knowledge: Representations, Aesthetics, Contexts*. University of Huddersfield, Huddersfield, 2006. 1-16. o.
- Sik Endre: Egy ló-öszvér a lovakról és a szamarakról. Adalék a második gazdaság hazai eszmetörténetéhez. *Közgazdasági Szemle*, 1996. 7–8. sz. 704-725. o.
- Surányi György - Vincze János: *Inflation in Hungary 1990-97*. In: Cottarelli, Carlo - Szapáry György (szerk.): *Moderate Inflation: The Experience of Transition Economies*. International Monetary Fund - National Bank of Hungary, Washington D. C. 1998. 151-170. o.
- Szabó Márton – Szűcs Zoltán Gábor: Fogalomtörténeti perspektívák. *Múltunk*, 2011. 2. sz. 4–19. o.

Szelényi Iván: Új osztály, állam, politika. Tézisek életművemről a tudományok doktora fokozatának elnyeréséhez. *Replika – társadalomtudományi folyóirat*, 2. sz. 1990.

Szilágyi József: Megjegyzések az életszínvonalat veszélyeztető bűncselekmények nyomozásáról. *Belügyi Szemle*, 1970. 3. sz. 34–38. o.

Tamás Ervin: *Szerződő feleim*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988.

Tasnádi Péter: *Maffia életre-halálra?* Bentley Book, Pécs, 1994.

Tonhauser László: Szervezett bűnözés? *Belügyi Szemle*. 1983. 9. sz. 48-52. o.

Tonhauser László: *Nem kérek bocsánatot*. Totem Kiadó, Budapest, 1999.

Varga Nelli: A lízing történeti fejlődése. *Debreceni Jogi Műhely*. 2009. 2. sz. (internetes elérhetőség:

http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2009/a_lizing_torteneti_fejlolese)

Zombori Attila: *Mesél az alvilág - betörők*. Colorplast Kiadó, Budapest, 1988.

Újságcikkek, tévéműsorok, hivatalos dokumentumok:

Akták - BBC dokumentumfilmje 2000. (internetes elérhetőség: <https://www.youtube.com/watch?v=Ertg6efjLUw>)

Ajtót nyitott a kommandónak. *Kurír*, 1993. november 3. 2. o.

Az első utcai kivégzéstől a leghírhedtebb robbantásig. *Origo*, 2012. 07. 18. (<http://www.origo.hu/itthon/20120717-a-kilencvenes-evek-robbantasai-merenyletei-es-az-olajjugyek.html>)

Megkezdődött a Tasnádi-per. *Esti Hírlap*, 1994. 06. 24. 8. o.

„Megorroltak a klubvezérre”. *Kurír*, 1992. szeptember 30. 1. o.

Miért került célkeresztbe Tasnádi Péter? 2000. 08. 24. *Index* (internetes elérhetőség: http://index.hu/belfold/tasn_level/)

Nem vagyok keresztapa. *Mai Nap*, 1993. november 3. 3. o.

Küzdősport Híradó 1995.08.01., Tasnádi Péter (internetes elérhetőség: <http://tasnadipeter.com/indexweb.php>)

Rossiiskaya maffia sobiraet dos'ye na krupnykh chinovnikov i politikov. *Izvestiya*. 1994. Január 26. 1-2. o.

Stadler tagadja a fiktív számlázást BAON 2011. február 6. (internetes elérhetőség: <http://www.baon.hu/bacs-kiskun/kek-hirek-bulvar/stadler-tagadja-a-fiktiv-szamlazast-358674>)

Tasnádi: voltak besúgóim a rendőrségen is. 2008. 10. 03. ATV (http://www.atv.hu/belfold/2008_okt_tasnadi_voltak_besugoim_a_rendorsegen_is_video)

Tasnádi: Rájátszottam a keresztapa-szerepre. 2002. május 16. Origo (internetes elérhetőség: <http://www.origo.hu/itthon/20020516tasnadi.html>)

Terefere Magazin. Balaton TV, 1994. (internetes elérhetőség: <http://tasnadipeter.com/kuzdosportok.php>)

Vádiratra várva. Cash Flow, 1994. január 3. 37-39. o.

Jegyzőkönyv az Országgyűlés az olajügylek feltárására létrehozott vizsgálóbizottságáról (<http://www.parlament.hu/biz36/olaj/v006-021.htm>)